This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 02061966 8

Digitized by Google

1. Canals - Sweden -

Trollhätte

Digitized by Google

TSB
Granberg

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

(عبدالمسيح)
TSB

Digitized by Google

Digitized by Google

Trollhätte Canalfartens Historia.

P. A. Granberg
oc

Göteborg,
tryckt hos *Samuel Norberg*, 1801.

Digitized by Google

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

Digitized by Google

Till

HANS MAJESTÄT

KONUNGEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

Stormåktigste Allernådigste Konung!

Om en författare, hvilken af lyckan, så väl som af sina talangers medelmåtta, blifvit borrtgömd, bör våga att tillägna någon af sina skrifter till Eders Majestät, måste det vara

Digitized by Google

Historien om ett Arbete, som väckt seklers upmärksamhet, som under Eders Majestäts spira blifvit fullbordadt, af Eders Majestäts vård blifvit upmuntradt och beskyddadt. Efterverlden, vid hvars domstol äfven Konungar dömas, skall en gång, med mera varm erkänsla än det torde tillåtas mig att yttra, erindra sig Eders Majestäts omsorg för näringarne och idogheten; och häfdateknaren, för at göra rättvisa åt Eders Majestäts kärlek för sitt Fädernesland, endast behöfvd nämna de odödeliga minnesvårdar som under Eders Majestäts regering upresas, mindre för att väcka en flygtig beundran än att fordra välgerningarnes rätt — tacksamhet.

Med djupaste undersåtliga vördnad framhärdar

Stormäktigste Allernådigste Konung

Eders Majestäts

allerunderdånigste och tropligtigste tjenare och undersåte

Petter Adolf Granberg.

Digitized by Google

Då jag företog mig att skrifva Trollhätte Canalfartens hiſtoria, kände jag att den skulle blifva ofullſtändig utom Carta öfver de trackters belägenhet som i berättelsen förefölle. Till den ändan utgafs Prospectus och begärtes subscription. Men då icke så många exemplar blifvit teknade som fordrats för att bestrida kostnaden af gravuren och ritningen, har jag trott mig befriad ifrån förbindelsen att, genom fruktlöſa utgifter, fördyra ett arbete, som Allmänheten kanske icke skulle göra sig mödan att efterfråga. I det stället har priset blifvit minskadt till hälften, en omständighet som alltid är af betydenhet i ett land där ett originalstycke och en öfversättning, äfven af lika godhet, vinna lika upseende.

Digitized by Google

Hvad berättelserna angår äro de alla hämtade ur autentika handlingar; denna försäkran bör urskugta den stränghet hvarmed jag, kanske, någon gång yttrat mig om vissa händelser. Jag förstår icke den konsten att bortgömma sanningen af frugtan att hon skulle såra; och då jag vågade det beslutet att tillägna min skrift åt en Monark, som beskyddat det arbete hvars historia jag ville författa, borde jag med dubbel helgd anse den förbindelsen att icke vanställa hvad jag skulle anföra.

Gôtheborg d. 12 Decemb. 1801.

Digitized by Google

Länge har man ansett krigsbedrifter såsom ensamme vårdige att sysslosätta häfdateknaren; vigtiga statshvälfningar, lyckliga politiska företagande hafva derefter ådragit sig den allmänna upmärksamheten, och det förvånande har endast blifvit hedradt med namn af storverk. Ofta och förgäfves hafva Filosoferne påmint att det nyttiga ofvertråffar det lysande: Furstar som genom ouphörliga krig förstört sine stater hafva blifvit tillbedde af undersåtare dem de utblottat, då agget och illviljan icke sällan uprest sig emot dem, som genom fredliga dygder sökt att göra sit folk sällt.

Digitized by Google

Denna anmärkning må icke synas främmande för mitt ämne. Lyckligt för svenska folket hade det varit, om flera af de hårar som blodat Sarmatiens och Germaniens fält blifvit nyttjade att uppodla det fosterland de föddes att försvara, om Regenterne mindre sökt sin åra under främmande himlar, mindre sökt odödligheten i eröfrade riken, och varit nöjde med att besegra de hinder som tryckt idogheten i deras moderbygd.

Uplysningen har närmat oss til denna tidepunkt; en välgörande regering har sträckt sin upmärksamhet til våra trånande näringar, och vi våga hoppas att de fjättrar en gång skola lossas som ännu tvinga slögderna. Nya öpnade vägar för handel och rörelse hafva gifvit nya utsigter för framtiden, och det canalverk som skall utgöra ämnet för denna afhandling, har blifvit fullbordadt. Flera århundrade har det förslaget varit underhållet att genom Wenern göra segelfart emellan Öster- och Wästerhafvet; redan under medlet af det för-

Digitized by Google

flytna smickrades Sverige af den förhoppningen att se Trollhättans brusande svall böjde under konstens lagar, och med all sin våldsamhet icke kunna skada den djerfve seglaren, som tått bredevid dem skulle, obehindrad, fortsätta sin kosa. Allmänhetens väntan har blifvit upfyld i det nyttiga, dess förvånan har, kan hända, blifvit bedragen i den omväg som undvikit fallen i stället för att trotsa dem; ändamålet är vunnet, och Gustaf Adolfs regering har gjort en Epok för det gagnande.

Innan jag skrider til berättelsen om Trollhätte Canalverkets öden, torde de fleste af mina läsare fordra en beskrifning öfver sjelfva stället, likasom en nogare kännedom af Götha elf. Denna fordran är så mycket mera billig som elfven undergått flera förändringar, och kanske större delen af de främmande som besökt Trollhättan, fattat ett oriktigt begrepp om dess förbindelse med Wenern. De historiska märkvärdigheter som härvid förefalla röra endast dessa förändringar, och några sägner,

Digitized by Google

som genom flere åldrar bibehållit sig, lära förmodeligen icke vara utan all historisk grund.

Wenern, som genom Götha elf söker sitt utlopp, delar sig omkring Wenersborgs stad likasom i tvånne armar, hvaraf den ena, nordost om staden, flyter öfver ett stenigt grund, dår man hitintills trott att intet fartyg kan framkomma ehuru sednare undersökningar bevisat motsatsen; efter några små fall och strömmar, vid den så kallade Kållshagen, omgifver den Hufvudnäs Ön på båda sidor, störtar sig utföre ett större fall vid Rånnums bro, och rinner åndteligen, med et lugnare vatten, förbi Restad kungsladugård. Den andra armen, som på södra sidan om Wennersborg bildar en vik, har fått namn af Wassbotten, och slutar vid Knutsbol, ungefår en tredjedels mil från staden *A*). Carls graf, som börjar

A) Wassbotten har genom Wenerns stigande blifvit ansenligt bredare ån den förut varit. Isynnerhet skedde en betydlig öfversvämning natten emellan den 31 December 1772 och d. 1 Januarii 1773, hvar-

Digitized by Google

nåstan en åttondels mil ifrån Wennersborg, rinner ifrån denna vik; den stråcker sig i längden något öfver en fjerdedels mil, går fram om Brinkebergs kulle, dår man genom slussar förändrat de förut långsluttande fallen, hvilka svarade emot de nyssnämda vid Kållshagen och Rånnum. Lugnvattnet i Carlsgraf, nedom slussarne, år 19 fot lägre ån Wenern, och denna graf ledes sluteligen ut i sjelfva elfven något nedom Brinkebergs kulle. De strömdrag som funnos håremellan och Trollhåttan, hafva genom uppdämningar blifvit förminskade, isynnerhet vid Stallbacka, ehuru strömmen på det stället ännu år besvärlig både för de up- och nedgående fartygen.

En half mil ifrån Carlsgraf börja Trollhåtte fallen. De öfversta af dessa hafva

vid slussarbetet i Carlsgraf led mycken skada. En stor mark, som låg midt emot Wennersborgs stad, blef vid samma tilfälle satt under vatten, och Wenern har sedermera alltid på denna trackten bibehållit samma höjd, med den skildnad likväl som dess periodiska af- och tiltagande kan förordsaka.

Digitized by Google

genom konsten blifvit åndrade, emedan strömmen, nu mera, endast löper på nordvåstra sidan af Malgö och omfattar en liten skogbevuxen holme kallad Gullö. Härigenom upkomma tvånne fall: det på östra sidan, (Gullströmmen) och det på våstra, (Nolströmmen) likväl är det sednare något lägre ned i elfven än det förra, ehuru deras höjd är lika, ungefär 26 fot. Genom en bro som nedföll 1736, och sedermera aldrig blifvit upbygd, har Gullö fordom varit förenad med Malgön. I midden af denna sednare ön är Gref Ekeblads sluss utsprängd, och på östra sidan åt fasta landet är nu en stor fördämning (Kafleströms dammen) hvarigenom icke allenast det vattenfall som här varit, försvunnit; utan åtskilliga andra mindre fall, emellan Malgön och de holmar som ligga ofvanföre, blifvit förvandlade til lugnvatten, så att fartygen nu passera där. Det största af dessa således updämda fallen kallades Prästskeds fallet *B*).

B) Tätt utmed Nolströmmen, på Elfvens västra strand, ligger ett berg kalladt Skräddare-klinten, hvaraf en

Digitized by Google

Elfven, som nedom Gullö förenat sina armar, delas å nyo, först af en klippa och

del, till en betydelig höjd, likasom hängde utöfver sjelfva fallet. Historien hvarföre denna klinten fått sitt namn berättas på följande sätt. I fordna dagar skall hafva vatit en skräddare som för någon missgärning blifvit dömd til döden; men fått frihet att lösa sitt lif dårigenom att han skulle sitta ytterst på samma klint, med benen hängande öfver fallet, och där sömma en klädning färdig. Han säges äfven hafva gjort så, och hunnit klädningen så nära färdig att icke mera varit öfrigt än att han endast skulle draga ut tråden som han sömslagit med. Efter sina vänners råd och varning troddes han kunnat sitta där utan fara om han endast afhållit sig att se ned i strömmen, men nu vid det han begynte draga ut tråden, har han kastat ögonen ned på vattnet som med en gruflig häftighet framstörtade under honom, hvaraf man förmodade att han blifvit yr i hufvudet och förskräckt, emedan han genast tumlat ned i fallet och omkommit. Andre säga at det varit en skräddare som skulle göra sitt mästerstycke. (Se Professor Kalms Wästgötha och Bohuslänska resa pag. 264). Sjelfva klippan föll år 1755 den 1 Aprill ned i strömmen hvarest hon icke mera syntes; strax derefter upkom såsom en dimma eller rök ur Elfven, och hördes ett långsamt dön. (Wettenskaps Academiens handlingar för år 1765. 2:dra quartalet).

Digitized by Google

straxt derpå af en liten holme kallad Toppö, på hvars båda sidor upkomma tvånne fall: Tjuffallet *C*) och Toppöfallet, hvilka åter gå tilsammans och bilda Stampeströmsfallet. Ett annat fall, som omgaf en liten holme kallad Tröskeln, har genom fördämningar försvunnit, och Polhems sluss är sprängd genom berget som här stiger fram

C) Tjuffallet är på västra sidan om Elfven, emellan Toppö och ett berg vid stranden hvaruti varit den så kallade tjufboden eller tjufhålan. Af denna håla finnes nu ingen ting mera öfrigt; den har varit belägen, icke, som några vilja påstå, på ett sådant ställe at vattnet flutit och strömmat dåröfver, utan på sidan af berget något öfver vattnet. Wågen dit skall hafva gått på en ganska smal kant af berget där man hade fallet under fötterna. Det berättas att tjufvar uppehållit sig i samma håla i sju års tid; men omsidor blifvit röjde af en piga den de haft hos sig. Pigan skall en julafton hafva begärt att få gå hem efter en kårfva halm, hvilket de tillåtit henne, ehuru med hotelser att om hon sade hvar de bodde skulle de taga lifvet af henne. Hon skall ock hafva hållit ord så vida att hon icke sagt hvar deras kula var, men i det stället tagit en halmkårfva, gått förut til hålan, och strött halm efter sig hela vågen. (Jämför Professor Kalms resa pag. 263).

Digitized by Google

i Elfven *D*). De trenne sistnämde fallen utgöra i det närmsta en höjd af 53 fot tilsammans. Nedanför stampströmmen vidgar Elfven sig; detta ställe har fått namn af Hojoma varp, och är lugnt flera hundrade alnar, hvarefter Elfven hastigt drager sig tilsammans, och trenne fall, kallade Helfvetes fallen, efter hvarannan upkomma. Genom Olide håla, som nu utvidgar Elfven, blir åter lugnvatten ända til flottbergs strömmen, hvars fall tillika med de trenne Helf-

D) I det höga berget vid Polhems sluss är den så kallade Grottan, hvarest Konung Adolf Fredrik och Drottning Lovisa Ulrica, 1754, Konung Gustaf III och Hertig Fredrik Adolf 1772, Hertig Carl, 1779, och vår nu regerande Konung 1793 teknat sina namn. Sjelfva Grottan är ingen ting annat än en håla i bergstoppen, och tyckes vara lämningen af en förvittrad, och på ena sidan nedfallen, jättgryta. Af dessa grytor, som, i synnerhet i Bohus Lån och strandsidan af Wästergöthland, äro nog allmänt kände, finnas dessutom flera i det stora Berget hvarigenom de öfversta slussarna blifvit sprängde; huruvida de äro bildade i en aflägsen forntid, eller Naturen genom lika ordsaker ännu fortfar att dana dem, torde säkrare kunna afgöras af en Naturforskare än en Antiquarius.

Digitized by Google

vetes fallen gifva en höjd af 32 fot, och år således hela höjden ifrån Wenern til nedom Flottberget 130 fot, då man nästan endast beräknar fallen, ehuru sjelfva strömmens sänkning torde öka denna höjden til omkring 132 fot. I Flottberget synes utsprängningen af den tilämnade Elvii sluss, som skulle blifvit den nedersta, emedan farten är obehindrad därifrån till Åkerström, där et fall om $3\frac{1}{2}$ fots höjd undvikes genom Gustaf Adolfs sluss som vid Nordöstra stranden är anlagd *E*). Detta ställe är belåget

E) Vid gräfningen af Gustaf Adolfs sluss funnos lämningar af hus som vid det stora Jordfallet 1648 blefvo förstörde. Detta Jordfall har varit så märkvärdigt hos ortens innevånare att gammalt folk derifrån räknat sin ålder; det skedde ganska hastigt, utan at något dån eller brakande föregick. Stället är straxt nedom den nuvarande slussen. Jorden som föll var några hundrade famnar i längden och 27 alnar djup; fallet gick 800 alnar upp ifrån elfven, som härigenom dämdes, flödade tillbaka, uttog hemmanet Åkersström med hus, järnbodar, och allt hvad deri var, samt dränkte 85 personer. Den bäck eller å som tillförne gjorde skildnad emellan Vassända församling och Bohus län, eller den tiden emellan Sverige och Norrige, hvilken kommer ifrån

Digitized by Google

nästan en tredjedels mil nedom Trollhättan, och en och tre fjerdedels mil ofvanföre Lilla Edet hvarest en sluss *F*), på västra sidan,

Öresjö och sammanstötte med en annan Å vid Åkersström, blef vid samma tilfälle igenkastad och tog en annan väg. Strömmen som stadnade emot Jordfallet var 100 alnar bred och öfver 20 alnar djup. Det nedra vattnet aflopp, det öfra steg vida öfver sin vanliga höjd; härigenom dämdes de nederste Trollhätte fallen, och bakfloden blef så häftig att en del af stångjärnet fördes högt upp på landet. På östra sidan, där elfven förut gick, igenfylldes aldeles; men tvänne dagar efter jordfallet tog strömmen sit lopp i den nya öpningen närmare åt väster. (De som åstunda en utförligare beskrifning om detta Jordfall finna den i en prädikan, hållen af Herr Comminister Vassenius i Vassända kyrka den 7 October 1748, eller på samma dag ett hundrade år efter; ett utdrag af samma prädikan finnes ock i *Lœnboms Historiska Märkvärdigheter til uplysning af svenska häfder.* I Del. Ibland andra betraktelser har Comminister Vassenius äfven gjort den, att Jordfallet betydde Bohuslåns afträdande genom Roskildska freden, emedan fallet skedde ifrån danska till svenska sidan.)

F) I alla äldre handlingar finner man *Eds-slussar*, och våra egne författare hafva förökat antalet ända till tre, ehuru där aldrig gifvits mer än en. Anledning-

Digitized by Google

med 10 fots vattensänkning, tjenar fartygen att komma förbi fallen, som åro af lika höjd. Utom några mindre betydeliga strömdrag, hvaraf det starkaste är vid Hanström, en fjerdedels mil ifrån lilla Edet, har Elfven sedermera lugnvatten ända til sitt utlopp i hafvet *G*).

gen dertill torde hafva kommit däraf, att denna ena sluss vid sin första inrättning haft trenne par portar, oagtadt djupet öfver allt är lika.

G) Enligt de afvägningar som framvistes vid Comitéen i Stockholm 1793 skulle Venerns horizont vara 146 fot öfver saltsjön, hårvid beräknades de redan färdiggjorde slussar till 33 fot och Trollhätrans fall till 113. I relationen år 1794 beräknas sänkningen i Carls graf till 18 och vid Trollhättan till 111 fot. Venerns höjd uptages där till 144 fot. Slussarnes sänkning vid Trollhättan upgifves sedan till 112 fot där de löpa i elfven, hvilket likväl är långt nedom flottberget. Om ock afvägningen af fallen, oagtadt dessa stridigheter, var gjord med den yttersta noggranhet; skulle likväl det försöket att efter denna mätning döma Venerns horizontala höjd, stöta hvarje uplyst låsare. Det är en aldrig bestridd sanning att ett strömmande vatten alltid måste åga någon sluttning, och efter de bästa anmärkningar häröfver beräknar man meren-

Digitized by Google

Få ställen i Sverige kunna framvisa en så förvånande utsigt som Trollhättan. Det är onekeligt att vi äga vida högre vattenfall; men det är icke endast höjden som utgör skönheten: det är de omgifvande föremålen, det är isynnerhet vattenmassans storlek. Detta enda utlopp af Sveriges betydeligaste insjö störtar här utföre en mängd af branter, hvarigenom de fall som på en gång visa sig för ögat utgöra tillsammans en höjd af mer än hundrade fot. Än delar strömmen sig och omfattar skogbevuxne öar, eller nakna klippor; än vidgar den sig och bildar hvirflande vikar; än sammantränges dess vatten och beständiga dimmor upstiga ur fallen, hvilkas brusning bevittnar

dels denna sluttning til 1 a 2 fot på hvarje mil. Oberäknadt fallen äro strömdragen i Göta elf, på några ställen, så starka att ögat kan märka vattnets lutning, och det är nog obegripeligt att man härpå icke gjort något afseende. — Det har icke varit författarens yrke, ej eller har han haft tilfälle dertill, att sjelf granska upgifterne; men man skulle, med skäl, förebrå honom att icke hafva väntat sig annat än okunnige läsare om han undvikit att anmärka denna förseelse.

Digitized by Google

deras våldsamhet. En kedja af branta berg, ur hvilkas klyftor tallar och löftrån resa sig, betäcker Elfvens västra sida; på den östra framskymta en mängd af vattenverk; aflägsna höjder utgöra fonden af taflan; tvånne små laxfisken med sina fraggiga rånlar, och Olidehåla, upfyld af timmer som kringdrifver i dess starka hvirfvel, åro i förgrunden. Sjelfva dånet ökar den vilda högtidlighet som uptrådet åger, och lugnvattnet, som åtskiljer fallen och gör några korrta brytningar emellan deras skummande vågor, visar dem ännu mer framstigande genom den skugga det förordsakar ofvanföre. Denna stora majestätiska utsigt, dår Naturen samlat nästan allt hvad ögat på en gång kan fatta af det vilda sköna, väcker åskådarens beundran till en höjd som gör honom mindre upmärksam på enkla föremål. Åfven de slussar som nu, utan nytta, lämna strömmen ett obehindradt genomlopp, tjena att skapa nya skönheter. Så ser man huru vattnet lodrätt nedstörtar i Polhems sluss från en höjd af mer ån 50 fot; åskådaren står öfver fallet, och slussens

Digitized by Google

mörker gör att dess djup synes ännu mera afgrundslikt, under det den västliga solen bildar en skiftande rågnbåge i de ångor som ouphörligt upstiga ifrån fallet *H*).

Det är icke långesedan en Utlänning kunde betrakta dessa pittoreska ställen med mera nöje ån en Svensk; den förre såg endast Naturens majestät, den sednare kände harmen af en felslagen väntan som för-

H) Det förefaller otroligt, då man beskådar Trollhätte fallen, att en samling af is kunnat tilbakahålla den vattenmassa som här framstörtar; detta hände likväl i December 1720; då det öfra och största fallet blef så tillstoppadt af kraf-is eller grundsvall, att icke mera vatten slapp fram ån såsom genom en tillsluten, men någon otät qvarndam. Updämningen varade i 9 dygn; under hvilken tid man kunde på bottnen gå tvärs öfver Elfven under Gullö bro, som då låg öfver starkaste strömmen. En sågare berättas ock verkeligen hafva gått deröfver. Ofvanför fallet steg vattnet så högt att de som bodde på Ön och utmed stranden måste flytta ur sina hus, och hade det förmodeligen stigit högre om icke Elfven, på lika sätt, varit tilldämd ofvanföre vid Rånnum. (Vettensk. Acad. handl. för 1765, 2 qv.)

Digitized by Google

ödmjukade hans national-stolthet och nekade honom en låfvad utsigt för det allmännas väl; nu är synpunkten förändrad: en svensk njuter då främlingen beundrar, han kastar ögat på de berg dem hans styrka genombrutit, och skördar redan i hoppet hvad han nyss trott sig önska förgäfves.

Så många gångor har man upprepat de fördelar riket måste vinna af en obehindrad segelfart til Venern, så många gångor tröttat våre fäders öron med dessa vidsträckta och ofta öfverdrifna förslager, som icke sällan bevittna snillets utflygt snarare än insigt och kunskaper, att för oss som hunnit uplefva detta storverks fullbordan, för oss återstår intet nytt att tillägga, och vårt långtande hopp att se välmågan öfversvämma fäderneslandet i det ögnablick Trollhätte Canalen öpnades, måste ännu hvila, ännu afbida den vanliga gång hvarigenom slöjder, sjöfart och handel endast hunnit till stadga och anseende. Våntom icke att alla följder af ett nyttigt företagande skola ge-

Digitized by Google

genast röja sig för Allmänhetens ögon, lämnom åt tiden att utvickla dem. Det gifves ännu fördomar att besegra, ännu okunnige att uplysa, innan den låttade varutransporten hinner all den fullkomlighet han nu kan vinna; och säkert skola förmånerne endast så småningom utbreda sig att de undfly det låttsinniga ögat, och icke märkas af dagars utan af åldrars jämförelse.

Den som känner Sveriges häfder lärer det icke förefalla underligt att man icke finner någon plan för segelfart till Wenern förr än i sextonde seklet. Det är sannt att vi ofta dömma nog myndigt om våre fäders okunnighet, vi förgåta merendels de minnesvårdar af konsterne som vunnit sednare tiders beundran, och hvaraf icke alla försvunnit äfven för oss. Like dessa knarrige vise som tro att ingen dygd, ingen sinnesstyrka funnits mer, än under Spartas och Roms lysande tidehvarf, skåda vi med fördomens blick på försvundne åldrar, och neka snillet att vara skapadt

Digitized by Google

före vår egen. Medgifvom likväl att de upfinningar som skedde före reformationen ganska litet stråckte sig til Norden, och att de konster som idkades här, tjenade nästan endast till prydnad för Templen. Hierarchiens järnspira hindrade konstnären från alla begrepp som icke syftade till att öka dess högmod; och om än de Andeliga tillåtit ett förslag som efter den tidens tänkesätt bestridde Skaparens ordning, under hvars upsigt, på hvars bekostnad skulle det blifvit verkstäldt? Under utländske Konungar som förde Sveriges skatter till Dannemark, under inhemska buller som utblottade de stora och förtryckte de ringare, under Roms roflystnad som ouphörligt ökade sina byten, och försvarade dem med Kyrkans viggar?

Gustaf Wasa steg på thronen, och en ny dagning började för Sveriges åra och sällhet. Denne Konung, som genom de andeliga godsens återtagande och klostrens indragning samlat omåteliga skatter, ägde ett tillfälle hvilket få svenske Konungar

Digitized by Google

ägt: att kunna öfverlämna sig åt sin omsorg för fosterlandets väl, utan frugtan för de hinder som bristande tillgångar väcka. Han hade redan, icke långt efter sitt anträde till Regeringen, på mötet i Stockholm den 25 Juli 1525, gjort föreställning om en genomfart ifrån Lödese till Wenern och flera sjöar; men andra bekymmer lära förmodeligen hindrat en plan, som ännu i hans sons tid synes hafva varit beslutad till företagande *1*). I denna afsigt lät Kö-

1) "Därpå tyckes Erik 14 hafva pekat uti dess till Liff-"ländarne gifna svar, då de drogo i betänkande "att antaga svenskt beskydd, i anseende till den "osäkerhet uti deras handel och sjöfart som de be-"farade, ifall krig emellan Sverige och Dannemark "upkomma skulle. Ty med den dem utlåfvade vat-"tuväg genom sina egna länder; synes icke Konun-"gen hafva kunnat förstå någon annan fart, än "den som är möjelig ifrån Stockholm, Norrköping "eller Söderköping till Wettern, Wenern, och så "vidare genom Trollhättefallen till Westerhafver." (Jennings *Tal om Trollhätte Slussbyggnads öden*, hållet för Kongl. Wettensk. Academien, vid Præsidii nedläggande d. 5 Aug. 1761.)

Afsigten lärer varit, att genom den sedan inlåttade Arboga graf förena Mälarn och Hjelmarn,

Digitized by Google

nung Erik befästa Elfsborg, som åmnades till en nederlagsplats för svenska handeln, hvilken under krigstider alltid varit hindrad genom Öresund. De oroligheter som sedan följde hvarannan hindrade alla stora fredliga yrken, och ehuru Carl IX ur Wassbotten låtit anställa den gråfning som, efter honom, ännu bär namn af Carls graf, är man likväl oviss om planen för denna Canal dårföre haft någon förbindelse med den segelfart som varit åmnad förbi Trollhättan. Man påstår att afsigten dårmed endast varit att befordra en mera beqvämlig flottning af timmer och blockar genom Götha elf, och tillika att genom ett nytt aflopp sånka vattenhorizonten i Wenern, hvars flödande har ofta gjort stor skada på de ågor som gränsa intill samma sjö. Man vill stödja detta omdöme på sjelfva grafvens anläggning; emedan de långsluttande fallen fordrat, vid upgråfningen, större arbete än till slussars anläggande behöfts. Jag låm-

ur hvilka sjöar sedan skulle dragas en Canal öfver Litle stigen till Wenern. (Man kan härvid jämföra Erik 14:s historia af Celsius.)

Digitized by Google

nar dessa gissningar till de låsare som finna sig roade att afgöra dem; egenteligen lårer konung Carls grafning endast varit en uprensning, och kanske utvidgning, af den båck eller rånnel som förut flutit på samma ställe.

Segelfarten emellan Åkerström och Göteborg blef det första verkeliga företagande som fullbordades; detta skedde under drottning Christinas minderårighet, då vid Edet öpnades en Canal genom berget, på östra sidan om fallet, och en sluss med trenne par portar inråttades. Denna slussbyggnad, förmodeligen den åldsta i riket, anlades på Hollånska såttet; och man vet att Hollånska Ministren sökte upmuntra svenska regeringen att inråtta en segelfart genom landet; ehuru detta gagneliga råd styrdes endast af politiska afsigter, emedan Dannemark flera gånger, åfven tvårt emot sina ingångna öfverenskommelser, förhöjt Tullen i sundet, och Republiken i följe dåraf indragit sin handel på Östersjön. En segelfart genom Sverige var således af

Digitized by Google

betydenhet för Holland, som nu gjort sig till måstare af nästan all den rörelse hvilken förut varit delad emellan hanseståderne. Svenska rådet inskränkte icke eller sin omsorg till Lilla Edets slussverk; befallning utfärdades till Nils Jonsson, fogde på Dahl, samt till Landtmåtaren Olof Tråsk, att vid Trollhättan utsyna huru farten från Bråtte, eller gamla Wenersborg, måtte genom grafvar ledas där förbi till Lilla Edet; utom detta skulle Tråsk äfven efterse belägenheten emellan Mariestad och Wettern *K*).

Vi känna icke huru denna förrättning aflupit; förmodeligen hafva svårigheterne blifvit ansedde så stora att man ej trott dem kunna öfvervinnas, och sedan Christina sjelf tilltrått regeringen voro rikets inkomster alltför otillräcklige för så kostbara företag. Att man likväl under hennes tid med alfvara tänkt på denna genomfart bevisar ett förslag till en annan väg, som sedan fått namn af Krusens väg, eme-

K) Instructionen finnes införd i Öfver-Intendenten Baron Hårlemans dagbok.

Digitized by Google

dan förslaget gjordes af en landtmåtare Kruse. Denne skulle ifrån åndan af Wassbotten gå genom en dåld, förbi byarne Quarntorp och Annered, till en bäck som löper ifrån Annereds ång utföre till Åkerström.

Om Carl XI åfven ansett svårigheterne af den betydenhet att icke konsten kunde tvinga eller undvika dem, eller om någon annan ordsak gjort bemälte Konung obenägen för Trollhätte-Canalen, kan man icke med visshet säga; men en ny plan upgjordes, efter hvilken man skulle, ifrån Wassbotten, uppstiga genom slussar til sjöarne Botered, eller Bosjön, Gunlebo, Skatten och Berg, och dårifrån följa vattendragen hvilka gå ned til västerhafvet vid Uddevalla *L*).

L) I ett bref af d. 25 Junii 1673, anbefallites Magistraten i Wennersborg, "att låta föra till Bosjön "tvänne stora och en liten båt, med hvilken man "kunde ro omkring belägenheterna, emedan Ko"nungen sjelf ville komma dit ner och besigtiga det "nya slussverket som emellan Wennersborg och Ud"devalla skulle inråttas". Båtarne blefvo framskaffade men besigtningen skedde aldrig.

Digitized by Google

Stora och ovanliga företag älskades och sökte af Carl XII. Med det snille som på en gång ville hvälfva rikens öden, förbättra vettenskaperna och odla språken; med ett mod som trotsat och öfvervunnit sjelfva olyckan, trodde Carl att de segrar han förvärfvat icke voro nog för hans åra. Lik den hjelte hvars efterdöme han sökte följa, ville han äfven genom fredliga yrken föreviga sitt namn, och ett arbete som tycktes besegra sjelfva naturen, segelfart genom Trollhättan, ansågs icke för omöjligt af en Konung som aldrig frugtat några hinder. Lyckan tycktes äfven smickra hans hopp: Sverige ägde en Man hvars insigter i mekaniken, äfven långt efter hans död, blifvit beundrade: Carl upmuntrades af Polhems rådighet, och verkställigheten sammankedjades med förslaget. Må det icke anses såsom förolämpande för en stor Mans minne om jag vågar den anmärkningen, att det contract han slöt med Konungen röjde mera djerfhet än öfverläggning. Jag högagtar Polhem för de nyttiga uptäckter han gjort; men jag kan icke skänka honom den

Digitized by Google

blinda beundran som uphöjer sjelfva hans misstag, och finner storhet där en nogare granskning måste finna förseelser. Medgifvom att ett snille kan irra sig genom samma styrka som uplyftar det öfver medelmåttan, medgifvom att en lycklig upfinnings gåfva oftast glömmer de hinder som fattas af den tröge tånkaren; men nekom icke sanningen de uptäckter hon fordrar, åfven af store måns fel.

Det första försöket, att genom ett bolag inrätta genomfarten, tyckes hafva alldeles misslyckats, ehuru Polhem sjelf erbudit sig att deruti insätta 1000 Dal. S:mt. och Konungen låfvat att bitråda och understödja verket med privilegier och förmåner *M*). Kronan måste således ensam afsluta contractet, emedan få enskildta voro i tillstånd att våga några penningar på ett så åfventyrligt företagande, och ett odug-

M) Konungens bref härom år daterat Lund d. 31 Jan. 1717; men egenteliga contractet slöts den 16 Januarii 1718.

Digitized by Google

ligt mynt dessutom förstört det allmänna förtroendet. Polhem förbandt sig att senast innom fem år hafva inråttat segelfarten emellan Nordsjön och Östersjön *N*). Häremot lämnade Konungen honom tillstånd att på kronoparker, så väl som i undersåtarnes skogar, få, emot betalning, fälla så mycket och sådant timmer som han kunde

N) På första året skulle han förfärdiga dammen vid Wenern, och Carlsgraf; på det andra, slussarne vid Trollhättan; på det tredje det öfriga af sjöfarten emellan Göteborg och Wenern. Fjerde året skulle Canalen ifrån Wenern til Wettern fullbordas, och femte året emellan Wettern och Norrköping. Konungen låfvade likväl att göra anstalt om arbetsfolk i fall han sjelf icke kunde skaffa tilräckligt däraf. De 50000 Daler som Polhem borde få för sin möda skulle åfven utbetalas årligen, så att då första årets arbete var gjordt hade han att fordra 5000 Daler, andra året 10000 Daler. tredje 15000 Dal., 4:de 10000 Dal., 5:te 10000 Daler.

Läsaren behagar erindra sig att med de Dal. som här nämnas på alla ställen menas Dal. S:mt., hvilket finnes nyttjadt i alla de räkningar som röra Trollhätte Slussverk. Wid de omkostnader som komma att anföras efter den sednare myntordningen, har man brukat Riksdalers räkningen.

Digitized by Google

behöfva till verket, utfåste sig att årligen betala 40000 Dal. S:mt i byggnadspenningar, och ersåtta hvad kostnaden kunde öfverstiga denna summa. Polhem skulle ensam hafva styrelsen vid verket och derföre få 50000 Daler då allt var fårdigt, utom 5 Daler i dagtractamente. Men hvad som mest torde förvåna läsaren är den tillåggningen i contractet, att om Polhem dog skulle hans son eller anhörige åga råttighet at förblifva vid samma vilkor, om de ville fullborda arbetet. Slussbyggnaden ansågs således för en sak af så ringa betydenhet att öfverinseendet därvid kunde updragas åt hvem som hålst, likasom en annan arfslott, eller ock inbillade man sig att de som årfde Polhem, årfde tillika någon del af hans snille.

Början skedde samma år, genom tillredningen af den sluss som skulle nedsånkas i Carls graf. Man känner nu icke hvarken huru denna sluss varit byggd, eller dess styrka emot vattnets tryckning; man vet endast att den, tillika med dammen som

Digitized by Google

var gjord tvärs öfver grafven til vattnets updämning, grundades på pålar som voro nedslagne i bottnen af grafven; att slussen varit af tråd, så inråttad att den på korrt tid kunde uptagas, då den behöfde förbåttring, och åter nedsåttas, samt att en del deraf var inbyggd i dammen. Denna inråttning, som var belägen ungefär 400 fot nedanför Gref Tessins sluss, säges hafva blifvit fårdig om hösten (1718); men korrt efter sedan slussen var nedsatt, undergått det ödet att, tillika med dammen, blifva likasom borrtsköljd, hvartil någon ovanlig flod torde bidragit.

Carl den XII:tes död kullkastade hela planen. Rikets financer tålte icke de omkostnader som fordrades till denna byggnad, och dess politiska ställning vände alla omsorger åt en annan sida. Commercie-Rådet Polhem ingaf väl på Riksdagen 1720 sitt betänkande, hvaruti han erböd sig at fortfara med arbetet allenast Ständerne ville lämna honom tilråckeliga förskott; men härtill saknades utvägar, och förslaget måste

Digitized by Google

hvila i några och tjugo år, oagtat flera påminnelser, oagtat Ståndene vid Riksdagarne år 1731, 1734 och 1741 gjorde förestålningar derom hos Konungen, och allmogen som bodde omkring Wenern, isynnerhet klagade öfver vattnets upstigande på dess ägor.

Den 1 Febr. 1742 utfärdades Kammar-Collegii kungörelse att igenom entreprenad bringa genomfarten förbi Trollhättan i stånd. Öfversten och Riddaren Carlberg och Kammarherren Polhem, förordnades att afmåta fallen och lämna sitt omdöme huruvida det vore möjligt att genom en canal undvika dem. Af den berättelse desse Herrar ingifvit til Konungen finnes att åtskilliga planer kommit i öfvervägande, hvaraf man blott vill anföra de tre som förtjena at nämnas. 1 Den förut beskrifne Krusens våg af ungefär $1\frac{1}{4}$ mils längd. 2 Att leda segelfarten igenom Carls graf och sedan Götha-elf utföre til Stallbacka å, upåt til Hållsjön, förbi Fristorps säteri, igenom Skalltorps å, och vidare utföre til Fors å,

Digitized by Google

i Götha elf nedanför Trollhättan: Denne väg år 3½ mil, och löper genom åtskilliga små sjöar, hvilka, så väl som de tilstötande strömmar och bäckar, åro så grunda att fartyg icke på många ställen kunna framkomma utan sprängning och uprensning. 3 Att leda canalen utur Wenern, genom Skaraborgs Län och Flo Pastorat, genom det låga landet öster om Hunne- och Hallebergen, förbi Björkö kyrka til Skalltorps å, och vidare samma väg som förut år nämd. Denna Canal hade, utom en längd af 6 mil, den olägenheten att vid dess utgång ur Wenern icke fanns någon tjenlig och säker hamn. Herrar Carlberg och Polhem ingåfvo däremot en annan plan *O)* hvars möj-

O) Enligt denna, skulle farten ske genom Carlsgraf, och de öfverste fallen vid Trollhättan fördämmas; vattnet således ledas åt Nolströmmen, och segelleden gå genom en sluss på östra sidan om Prästskedsfallet. I Kaflesströmmen skulle på fasta berget anläggas två slussar med tre par portar, och halfva fallet lämnas til vattnets aflopp. Wid Öjebro skulle antingen anläggas en sluss eller en updämning. Ifrån Öjebro håla borde Canalen föras öfver land genom en stenig backe, och utföre ett brant berg

Digitized by Google

möjlighet och företräde framför de ofvannämde icke kunde sättas i fråga; men kostnads förslaget ansågs att vara nog drygt emedan det uptogs til 5 à 6 tunnor Guld; likväl blef saken föredragen vid riksdagen 1747 och styrelsen af verket anförtroddes

(Håkans hamn) til Hojoma varp; en sträcka af 250 alnar var således hår att genombryta, och fordrade fyra slussar med fem par portar, hvilka kunde insprängas i sjelfva berget. För att undvika vattenhåfningen i Hojoma varp borde man antingen spränga sig en Canal där förbi, eller genom stensänkningar framföre, göra farten utmed berget säker. Härifrån syntes ingen annan utväg än att föra Canalen öfver land, genom jordbackar och berg, i en längd af 1937 alnar. Denna väg går först ifrån Hojoma varp upföre en hög jordbacke, sedan öfver en jämn och något skogbevuxen mark, till et berg kalladt Oxeliden som skulle genomsprängas; och borde Canalen hela vägen sänkas til samma vattenhorizont som i Hojoma varp. Berget är brant utföre och marken sedan långsluttande till ändan af Olidehåla. Canalen skulle icke föras genom hålan utan bredevid. Ifrån ändan af Olidehåla borde Canalen dragas åt flottberget, och genom fasta hälleberget böjas längs utmed strömmen till lugnvattnet i Göta elf där tre slussar, med deras fyra par portar, skulle insprängas i berget.

Digitized by Google

åt Grefvarne Carl Gustaf Tessin och Clas Ekeblad. Commerce-Rådet Polhem anmodades åfven att lämna sitt yttrande, och gjorde det i ett förslag som år 1748 inlämnades till Directionen. Vi erindre likväl at Polhems höga ålder *P*) icke tillåt honom att sjelf resa ned til Trollhättan. Den längd af tid som förflutit sedan hans öfverenskommelse med Konung Carl blef bruten, hade til större delen utplånat ur hans minne sjelfva belägenheterne, och för att fullborda sin plan måste han nu begagna sig af de Cartor och beskrifningar hvilka de deputerade ingifvit.

Vi få snart tillfälle att mera omständeligen granska detta förslag, emedan det sedermera följdes så långt möjligheten ville tillåta. Man vill endast i förhand anmärka att canalen skulle föras på östra sidan om Götha elf, genom jettéer och slussar som till större delen vore belägne i sjelfva elfven; att vid

P) Han var född 1661.

Digitized by Google

vid Flottberget skulle hela strömmen uppdämmas, så att helfvetes fallen försvunno, och lugnvattnet räckte nedifrån dammen til Hojoma varp; och sluteligen, att man borde, under sommarmånaderna, tildämma Venerns båda utlopp med en förlorad damm som efter några månader åter kunde uptagas; härigenom skulle fallen på en tid blifva torra, och det vigtigaste arbetet under den tiden företagas. Hela omkostnaden beräknades til ungefärligen 2 tunnor Guld.

Människjorna hafva alltid varit älskare af det förvånande, äfven i de saker där allmänna nyttan är ändamålet; antingen att snillets djerfhet äger ett behag som vi icke kunna emotstå, eller att vi af alla ting hälst efterströfva dem som motsäga öfvertygelsen om vår svaghet. Man beundrade således Polhems plan, som tycktes närmast följa naturen, och begagnade sig af de öar och berg som voro i sjelfva elfven, för att dels mota vattnet, dels tjena till anläggningar för slussarne hvars canaler voro helt korrta och

Digitized by Google

således icke kunde kosta så mycket i sprängning och gräfning. Man ville att åskådaren, med nöjets och häpnadens blandade känslor, skulle betrakta de brusande fallen som följde elfvens västra sida, under det den östra framvisade ett lugnvatten dår fartygen obehindrade kunde framsegla; åndteligen efterråknade man åfven att ett mindre antal slussar skulle fordra mindre betjening, och omkostnaden för dess underhållande åfven blifva mindre. Polhem låfvade ock att förfårdiga modeller och, styckevis, gifva ritningar till de byggnader som kunde förekomma. Elvius, Secreterare vid Vettenskaps-Academien, fick befallning att resa ned till Trollhåttan och göra nya afvågningar, och planen blef, efter någon jåmkning, antagen för att sedan orubbad följas.

En mångd af författningar blefvo nu gjorde, och kungörelser utfårdades hvilka åfven i sammandrag skulle blifva för vidlyftige att anföra, så mycket mer som de sednare åndra de förra. De låsare som ogilla alla dessa stadgars uteslutande finna de

Digitized by Google

flåsta i Modei verk; men hvad som egenteligen rörer canalfartens historia är följande.

Emedan ständerna icke anslagit någon viss penningefond till at bestrida kostnaden vid slussbyggnaden, tillåtos enskildte att deltaga deruti; detta skedde likväl icke som ett bolag, dår vinsten delas emellan hvarje sårskildt lottågare; man var alt förmycket säker om kronans stora fördelar att iagttaga ett sådant försigtighets mått, kan hända åfven att intressenterne icke blifvit så många om man tagit det. I det stället uptogos de insatte penningarne såsom ett lån till kronan, för hvilket icke skulle betalas mindre ån 12 procent. Ständerna gingo i borgen för detta lån, med den högtidliga försåkran att råntan skulle oafkorrtad tillställas Lotternas innehafvare, utan att någon slags beskattning, af hvad namn den måtte vara, borde förminska den. Intressenterne skulle icke eller vara förbundne att på 100 år låta kronan inlösa sina insättnings-summor, hvilka omsidor stego till

Digitized by Google

200,000 Dal. Kronan deltog tillika i arbetsfonden för 50000 Dal. och af dessa båda summor gjordes 250 Actier, eller Lotter, hvardera af 1000 Daler; de femtio voro för kronans råkning, de tvåhundrade tillhörde dels enskildta personer dels publika verk. Emedan man var fullkomligt säker att arbetet inom tre år skulle blifva färdigt, ansågos de trenne första såsom arbets-år, under hvilken tid endast 6 procent betaltes. Insåttningen var hvarje gång en femtedel af Capitalet, och skedde på vissa terminer, emellan d. 1 Mars 1750 och den 1 Julii 1752. Råntan betaltes, på nämnda sått, för hvarje insatt femtedel ett år efter insåttningsdagen; och d. 1 Mars 1754 fingo således intressenterne 12 procent för sin första femtedel. Intressenterne hade däremot frivilligt underkastat sig utmåtning i fall de försummade inbetalningen, hvilken skedde dels i Banken dels på ränteriet i Götheborg.

Hela canal-arbetet lämnades sedermera under entreprenad till Konstmästaren vid

Digitized by Google

Sala silfververk Gustaf Adolf Wiman, och Styckjunkaren Lars Moëll; den förre skulle hafva upsigt öfver byggnaden, och den sednare öfver sprängningen. I det contract som d. 11 September 1749 upråttades med dem, och hvaruti kostnaden för hvarje arbetsdel särskildt uptogs, förbundo de sig att på tre år göra canalen och slussverket färdige, emot en summa af 203,385 Dal. oberåknat en uprensning i Åkers och Stallbacka strömmar, som troddes skola kosta omkring 4000 Daler. Men som entreprenörerne upgjort sitt kostnads förslag efter de måtningar och afvägningar som af andra förut voro verkställde, låfvade kronan att hålla dem skadeslösa i fall omkostnaden öfversteg den utsatta summan. Några andra förmåner beviljades åfven, såsom att få uttaga krut til krono pris, utsyning af Ekevirke och annat timmer på krono-skogarne, arbets-manskap från något infanteri-regemente, o. s. v. Hvarje karl af arbetscommenderingen skulle de likväl betala 12 à 16 styfver om dagen.

Digitized by Google

Arbetet började samma år. Baron Hårleman anförtroddes att därvid hafva öfverinseendet, och Baron Ollonberg förordnades att hafva närmare tillsyn på stället.

Efter den plan som Polhem upgifvit och Wiman förbundit sig att följa, skulle slussarne sprängas genom berget, hvaruti lämnades ett hvalf, eller så kallad stollgång Q). Det var således nödvändigt att fartygen, som gingo därigenom voro försedde med master hvilka kunde fällas ned. Slussarnes storlek var ej uptagen till mer än 66 fots längd, 19 fots bredd, 8 fots djup under nedra vattenbrynen, och 12 fots höjd ofvan densamma i stollgången. Man hade uträknat att de fartyg som byggdes efter denna storlek skulle kunna bära 504 Skeppund järn.

Q) Dessa hvalf, som nödvändigt borde vara till mycket hinder för en väl inrättad segelfart, voro nödvändige i slussar af ett så orimmeligt djup; de tjente dessutom till stöd för slussportarne, som eljest varit utsatte för en vattentryckning hvilken ingen styrka kunnat emotstå.

Digitized by Google

Arbetet var likväl knapt börjadt innan man öfvertygades att planen måste ändras, emedan en nogare undersökning visade att Wenerns afdämning hade allt för många svårigheter med sig. Det är visst möjligt att de omkring Wenern boende posessionater bidragit härtill, och vi skola strax granska om de icke ägt all anledning att frugta en öfversvämning på sina ägor; men utom dessa hemliga driffjädrar funnos andra hinder, som kan hända gjort försöket omöjligt, eller åtminstone onyttigt, äfven i den händelsen att man kunnat göra sig försäkrad på en så långvarig torrka, som var nödvändig om en otrolig skada icke skulle förordsakats.

Wi hafva anmärkt att Wenern äger tvänne utlopp hvilka sedan draga sig tillsammans och utgöra en elf. I det ena af dessa utlopp, som går på östra sidan om staden Wennersborg och är något ofvanför hufvudnäs-ön vid Kållshagen, var Commercie-Rådet Polhems mening att en damm skulle updragas, af sådan beskaffenhet att

Digitized by Google

den sedermera, och når man ville, i hast måtte kunna uptagas.

Afsigten hårmed var att på någon tid likasom uttappa Götha elf, når en i Carlsgraf, vid Brinkebergs kulle, föreslagen bröstdamm tillika blef färdig; hvarefter man hade tillfälle att, utan hinder af strömfallet, nedsätta de svåraste dammarne, som voro vid präststkedet och flottberget, oberäknadt några flera verk hvilkas byggnad härigenom blifvit ansenligen låttad. Men på det Wenern ej förlänge skulle hållas innestängd, och en öfversvämning därigenom upkomma, borde imedlertid allt hvad som behöfdes till de andra dammarnes byggnad vid Trollhättan vara färdigt, så att nedsättningen hastigt kunde ske. Dessa förmåner syntes nog betydeliga, isynnerhet innan man af erfarenhet kände Göthas elfs beskaffenhet vid Trollhättan; men den svåraste fördämningen, som var vid flottberget, hade därigenom icke blifvit mycket låttad. Man hade väl på detta ställe vunnit flera alnars lägre vattenhorizont, emedan lugnvattnet ne-

Digitized by Google

danför flottbergs-strömmen år 13 fot högre ån lugnvattnet nedanför Edsfallen, utom den fördelen att det öfriga af flottbergsströmmen blifvit förbytt i ett stillastående vatten; men man hade då äfven blifvit föranlåten att lita på en grund som sedermera befanns osåker, och når fördämningen i Wenern uptagits hade förmodeligen flottbergs-dammen blifvit borrtsköljd. Denna sednare omständigheten var då likväl icke ännu känd, och ordsakerne hvarföre Wenerns afdämning lämnades, voro egenteligen dessa: Man tviflade visst icke på möjligheten, men man trodde att omkostnaden skulle öfverstiga nyttan, emedan bredden där dammen borde nedsänkas var 130 alnar, och djupet 18, 15, 12 à 9 alnar. Svårigheten hade dessutom tilltagit ju närmare man hunnit till sjelfva ådrans igendämning, emedan det vatten som förut varit bakom dammen flöt borrt utför Trollhättan, hvarigenom ett vattenfall nödvändigt skulle upkomma vid öpningen, och ökas ju mera den förminskades. Man fann äfven att grunden, där fördämningen skulle anläggas, var up-

Digitized by Google

fylld af lösa stenar, och ovisst om berg fanns dårunder; det var icke eller såkert om dammen, på en så ojämn och hålig botten, kunnat göras så tåt att man icke likafullt varit besvårad af vattendrag i Trollhättan. Svårigheten att uptaga en sådan damm hade dessutom varit nåstan så stor som att nedsåtta honom, sedan vattenhorizonten nedanföre blifvit 12 à 14 alnar lågre ån i Wenern, och en så stor vattentryckning följagteligen gjort dammen så fast att den nedsatta pålningen torde funnits orårlig, isynnerhet som man då skulle varit sysslosatt dermed under vattnet.

Faran af en öfversvämning var icke eller så liten som man vanligen föreställer sig. Det år icke sållsynt att människor anklagas för egennytta då de neka att för det allmånna bästa upoffra hvad de åga, åfven når deras enskildta förlust skulle öfverstiga vårdet af den allmånna fördelen. Hundrade gånger har man påyrkat dessa upoffringar såsom skyldigheter; men det år endast af andra vi fordra dem. Likgiltige

Digitized by Google

åskådare vid deras lidande år det icke så mycket samfundets nytta vi åsyfte, som den enskildta del vi kunna åga däruti, och om detta deltagande uphörde skulle vår patriotism försvinna. Dömmom derföre med mera mildhet i fall några medborgares inflytande förekommit Wenerns afdämning, och granskom i stället den förödelse som däraf kunnat förordsakas.

Sedan man vid flottberget funnit strömmens transversal section kan man deraf dömma att 3600 Cubik alnar vatten på en secund strömma förbi. Allt det vatten som således ur Wenern söker sitt utlopp genom Götha elf utgör årligen 113529,600000 cubik alnar. Om vi nu antaga Wenerns rymd til 40 svenska quadrat mil, hvartill den råtteligen bör räknas, så borde Wenern på ett år stiga $8\frac{3}{4}$ alnar i det närmaste, och följagteligen 4 fot $4\frac{1}{2}$ tum på tre månader, om den igenom fördämningen så lång tid skulle hållits instängd. På alla sidor om Wenern åro låglåndta fållt och marker; landet skulle således på flera mils afstånd blifvit satt

Digitized by Google

under vatten, och då man erindrar de klagomål som förut blifvit anförde öfver den skada denna insjö gjort genom öfversvämningar, bör man därefter dömma hvad en så ovanlig höjd kunnat förordsaka. Det är sant att om det berott på Entreprenörerne att förskaffa en 3 månaders torrka hade man icke haft så stor fara at frugta; men äfven denna tiden hade knapt varit tillräcklig att uträtta någon ting betydligt; emedan de höga och branta bergen, som omgifva Trollhätte-fallen, icke tillåta en så stor mängd af människor att arbeta, som behöfts för att hastigt fullborda en pålitlig damm. Att åter inrätta någon konstig fördämning vid kållshagen, så att Wenern kunde få sitt tillräckliga utlopp når man ville, och i hast tilltäppas, torde varit svårt, eller snarare ogörligt. Man hade genast funnit att de först projecterade järnstänger och segelduk icke kunde tillbakahålla en sådan vatten-tryckning; en del af detta misstroende stråckte sig äfven till Polhems paraboliske bågar, hvars bruk och misslyckande vi genast få tillfälle att nämna. Polhem hade äfven sjelf

Digitized by Google

medgifvit att Wenerns afdämning var åfventyrlig, och, vid nogare öfverläggning, tillstyrkt att lämna den.

Om hösten 1749 begyntes sprängningen på alla ställen, och fortsattes med all drift. Emedan canalen skulle gå genom Carlsgraf anlades där en sluss som fick namn af Gref Tessin. Denna sluss är insprängd på västra sidan af strömmen till 36 alnars längd och 10 alnars bredd; höjden ifrån öfra till nedra vattenhorizonten var 9½ alnar, efter fallens höjd i grafven som genom bröstdammen blefvo upddmde. Vattnets djup inuti slussen var 4 alnar och berget ofvanför vattenbrynen 4 alnar. Framföre slussen utsprängdes en canal af 10 alnars bredd, 16 alnars längd och 4 alnars djup, samt en vid slussens andra ända, genom stollgången, 4½ alnar hög öfver vattnet, 15 alnar lång, 4 alnar djup och 10 alnar bred. Öpna canalen var af lika bredd och djup med de öfrige, och dess längd 17 alnar. Hela sprängningen vid slussen var 465 cubik famnar.

Digitized by Google

I anseende till slussarnes djup, och vattnets tryckning som ökar sig efter djupet, kunde man ej begagna sig af de modeller till portar, vid slussarnes nedre ingång, som vanligen nyttjas *R*). Polhem föreslog således andra hvilka skulle hissas up eller ned, efter som slussen borde urtappas eller fyllas. Men anstalterne härvid hade äfven olägenheter. Slussportarnes uplyftning skulle låttas genom vigter, men dessa förslogo icke, emedan en tyngd som uphissas ur vattnet alltid växer då den kommer i luften; en ny inråttning måste således göras därvid. Till portarnes uphissning fordrades 6, minst 5 man, och som underhållandet af så mycken betjening var för kostsam, föreslog konstmåstaren Wiman ett spelhjul som skulle drifvas med vatten och byggas med dubbla skofvel-lag, så att det fick en motsatt gång når vattnet ur rännan släpptes på dess

R) Den vattentryckning hvardera porten här skulle uthärda, svarade emot 984 skeppunds tyngd, når man afräknar det motstånd som berget ofvanföre, och det på andra sidan qvarstående vattnet, hvardera af 4 alnars höjd, gjorde.

Digitized by Google

ena sida, emot den det hade då vattnet verkade på den andra, och således porten, genom dessa dubbla rörelser, både lyftas och sänkas.

Men för att begagna denna sluss borde de långsluttande fallen få en annan belägenhet, och hela grafven tömmas innan man kunde anlägga den bröstdamm hvarigenom uppdämningen skulle ske. Den rensning som borde företagas gjorde äfven en aftappning nödvändig; båda delarne verkställdes äfven, ehuru svårigheterne pröfvade byggmästarens skicklighet. Grunden til dammen måste läggas af rustverk, emedan bottnen icke tillåt någon pålning, och sjelfva dammen murades ofvanpå. Hela arbetet i Carlsgraf räckte til Augusti 1753, hvarefter segelfarten kunde verkställas ifrån Wenern till emot Trollhättan.

Det första som vid Trollhättan skulle företagas var att dämma kafvelströms-fallet för att leda canalen gerom Malgö, där en sluss til den åndan måste utsprängas. Men

Digitized by Google

innan det var möjligt att på detta ställe bygga en damm skulle man först afleda den häftiga strömmen som kom ifrån Präst-skeds-fallen, hvilka voro 4 alnar höga och lågo ofvanföre. Det bredaste af dessa fall var 50 alnar; djupet kunde icke mätas; de smärre voro tillsammans 250 alnar, och hade, 3, 6, 9 à 12 alnars djup, vid detta tillfälle ämnade man försöka den Paraboliska båge *S*) som Polhem föreslagit till Wenerns af-

S) Denna båge skulle efter ritningen så byggas: att 4 starka mastetråd sammanfogades, och deraf gjordes en bjelke, om en aln i fyrkant, hvilken var sjelfva bågens basis, och hundtade alnars längd, efter bredden af det ställe där Wenern skulle afdämmas. Axis till bågen, eller abscissa tagen uppå axis, ursattes till 15 alnar, så att dess latus rectum borde vara $166\frac{2}{3}$ alnar. Bågen skulle byggas af tvänne fasta ihopfogade bjelkar, $\frac{1}{2}$ aln i fyrkant, och andra bjelkar skulle binda den ihop med sjelfva basis. Då bågen således var ganska fast ihoptimrad skulle den fästas med ena ändan vid landet, och dess andra ända föras af strömmen till andra stranden, allenast han med linor styrdes rätta vägen, där, vid andra fästet, iakttogs att bågens basis kom att ligga emot, och dess convexitet med strömmen.

Digitized by Google

afdämning; och emedan Polhem utråknat dess styrka att vara tillräcklig emot tryckningen af den vattencolumn som i denne sjö skulle upkomma, förmodades att en lika så fast, och efter samma reglor byggd, parabolisk båge, skulle åga dubbel styrka når dess basis var dubbelt korrtare, och att styrkan skulle ökas 4 gånger i anseende till den olika vattencolumnen, hvilken vid prästskeds-fallet var endast hälften så bred som den i Wenern. Men oagtat alla dessa ut-

Under sjelfva bågen, tillika med dess basis, borde sedan sättas tvänne stolpar; desse skulle genom stånger, som med öglor voro fästade vid sjelfva stolparne, föras ned til bottnen, så snart bågen hade fått sin råtta ställning ofvanpå vattnet, och hindra honom ifrån at sjunka. Då bågen på detta sätt blifvit nog stadgad, borde starka bjelkar läggas med sin ena ända emot dess basis, och med den andra släppas ned i vattnet för att af strömmen föras till bottnen. Några korrtare stolpar skulle likväl förut sättas under bjelkarne, att vara dem till stöd emot vattentryckningen, och, sedan de således fått sin råtta hvilande ställning, tjocka plankor nedsänkas emot dem, och dammen sluteligen genom fyllning göras så tät som man åstundade.

Digitized by Google

råkningar, oagtat man valde ännu fastare bjelkar än till den förre voro antagne, misslyckades den, och knapt hade man hunnit fästa en ända på hvarje sida om fallet innan bågen, tillika med dess axis, böjdes af strömmen, drogs under vattnet och bröts sönder.

Wiman måste nu försöka andra dåmningssätt *T*) och lyckan understödde hans snille; alla prästskeds-fallen blefvo tillstängde, och som kafvelströms-fallet härigenom tillika försvann, byggdes på detta sednare stället en damm, emellan Malgö och fasta landet, af 120 alnars längd och 15 alnars höjd.

Hela Göthа elf måste nu taga sitt lopp genom Gull- och Nolströmmen, hvarige-

T) Dåmningen skedde med en stenkista, 12 alnar i fyrkant, hvilken nedsänktes ofvanföre, och med linor fördes till det utsatta stället; man trodde i början att försöket skulle misslyckas, men kistan stadnade midt i fallet, förmodeligen uppehållen af någon bergklint, och ehuru ställningen var något lutande, lyckades det likväl att genom den fullborda dammen.

Digitized by Google

nom vattenhorizonten, ofvanför dessa strömmar, steg till 3 fots större höjd ån den efter Elvii afvägning hade, hvarföre också slussen som skulle sprängas i Malgön fick 26 fots vattensänkning. Inråttningen af portarne, i denna sluss, var gjord af Wiman, och vida båttre ån den förra. Öfre Canalen var 219 alnar, slussen 36 alnar, falsen 3 alnar, taket 16 alnar, nedre canalen 162 alnar, och vattentryckningen på hvardera porten råknades till 836 skeppund. 935 cubik famnar berg var här sprängdt, och ifrån slussen gick en gråstens mur, 150 alnar lång och 5 alnar hög. Slussen med hela sin inråttning var färdig 1754 och fick namn af Gref Ekeblad.

Genom Jettéer, härifrån, sökte man nu att skydda fartygen för bakidor, och genom updämningar att göra farvattnet djupare. Farten skulle ske genom Öjebro håla, där tvånne fartyg kunde komma förbi hvarannan, och fortsåttas innom jettéen till slussen Polhems öfre Canal. I sjelfva slussen skulle fartygen nedsånkas 53 fot, som här

Digitized by Google

utgör skildnaden emellan öfre och nedre vattenhorizonten, och är lika med den höjd som Tjufvefallet och Stampströmmen tillsammans åga.

Slussen Polhem blef aldrig inredd. Dess öfre canal var 435 alnar, sjelfva slussen 36 alnar lång och 32 alnar djup, Stollgånggången 30 alnar, nedre canalen 96 alnar. Hårtil har fordrats 1820 Cubik famnars bergsprängning samt en stenmur af 200 famnars längd, vattentryckningen på hvardera af de nedra portarne var utråknad till 1635 skeppund.

I slussen Elvius var öfra canalen 15 alnar, sjelfva slussen 36, Stollgången 22 och nedra canalen 101 alnar. 760 Cubik famnar berg var utsprängdt, 80 cubik famnar återstodo. Inråttningen borde blifvit aldeles lika med slussen Gref Ekeblad, ehuru höjden var något drygare; men vattentryckningen på hvardera porten kom ej att öfverstiga 922 skeppund *U*).

U) Vattentryckningen på dessa slussars öfre portar skulej blifva öfver 96 skepp. på hvarje port.

Digitized by Google

Det arbetet som fordrade måsta mödan var likväl Flottbergs-strömmens fördämning. Denna fördämning hade man förut åmnat undvika på det sättet, att Elfven skulle obehindrad få hafva sitt lopp på västra sidan, och canalen fortsättas genom slussar och jettéer. Således skulle en sidodamm i Hojomavarp skydda fartygen för idan, och en sluss anläggas i berget, utmed helfvetes-fallen, hvars nedre canal leddes i Olidehåla nedanför dessa fall. På samma samma sätt borde en jettée, nedsänkt i Olidehåla, afhålla den starka idan och sträcka sig till slussen Elvius, genom hvilken fartygen skulle föras i lugnvattnet nedanför Flottbergsströmmen. Men utom kostnaden härvid trodde man Olidehåla vara så djup att nedsättningen af en damm där skul-

Efter uträkning borde slussarne kunna uttappas på följande tider: Slussen Gref Tessin på 6 min. 3 secund. Gref Ekeblad på 6 min. 36 secund. Polhem på 11 min. 11 secund. Elvius på 8 minuter 27 secunder. Den skildnad i tid som, vid olika tillfällen, härvid upkom berodde på luckorna, hvilka ej alltid kunde få den horizontala ställning som man vid uträkningen antagit.

Digitized by Google

le blifva lika så besvärlig som fördämningen vid Flottberget, hvars svårigheter man då ännu icke försökt.

Olidehåla år belägen på östra sidan nedanför helfvetes fallen, hvilka där förordsaka en stark hvirfvel. På västra sidan löper sjelfva strömmen; men så att dess hastighet småningom aftager, tills den å nyo ökes genom en långsluttning, af ungefär en fots lodrätt höjd, ofvanför sjelfva flottbergsfallet som har 4 fots höjd. På östra sidan om detta fall, straxt nedanför Olidehåla, utskjuter berget och gör strömmen smalare. Nåstan öfverallt vid Trollhåttan, på båda sidor om Elfven, år berget af den beskaffenhet att det på östra sidan år lågre och sluttar til 42 à 43 graders inclination emot horizonten, då det på västra år merendels verticalt.

Af strömmens hastighet kunde man döma om fallets höjd, men dess djup måste man allenast gissa till; emedan pejling var omöjlig. Elvii och Polhems förmodan

Digitized by Google

att djupet var allenast 8 fot *V*) lårer varit grundad på de stora hållar som på västra sidan om strömmen kunde ses genom vattnet; men man viste icke att dessa voro lösa innan de verkeligen blefvo borrtförde.

De arbeten, som företogos vid Flottbergs-strömmen lämna onekeliga bevis af Wimans rådighet och snille. Verkställare

V) En låsare som högagtar Polhems och Elvii förtjenster, kan det icke annat än förefalla besynnerligt att desse verkeligen store Män kunnat begå ett så betydeligt misstag. Utan att känna stället borde man hafva funnit att detta djup och 40 alnars bredd, som flottbergsströmmen den tiden hade, kunde omöjligt gifva ett tillräckligt utlopp åt Wenern i hvars skåte så många stora Elfver tömma sitt vatten. Det samma kunde slutas af de öfre fallen vid Trollhättan, såsom Nol- och Gullströmmen, hvilka voro flera gångor högre än fallet vid flottberget, och således genom sin häftighet borde gifva långt mera vatten än som kunde framkomma i ett sund af 40 alnars bredd och 4 alnars djup, med den hastighet som upkommer genom ett fall af 5 fots höjd. Bergets opålitlighet och de däraf förordsakade olyckor voro tillfälligheter hvilka ingen mensklig varsamhet kunde förutse, ännu mindre förekomma.

Digitized by Google

af en annans plan, från hvilken han icke i det ringaste fick afvika, hade han att strida emot hinder som ingen förutsett, som ingen kunde föreställa sig; icke nog att en våldsam ström gjorde fördämningen svår, icke nog att det berg hvarvid han med all trygghet tycktes kunna fästa sin damm var inuti så skôligt *X*) att hela stycken däraf nedrasade: bottnen sänkte sig efter hand, ifrån 8 til 12, 16, 18 och sluteligen till 20 alnars djup. Oagtat alla dessa missöden, som skulle nedslagit hvar och en byggmästare af medelmåttiga talanger, vågar man påstå att Wiman skulle fullbordat sitt företagande, om främmande händelser icke mellankommit.

Där elfven är smalast skulle sjelfva dammen anläggas; men de så kallade grund-

X) *Skôlar* kallas dels de remnor eller öpningar som finnas i berg emellan dess lager, dels svaga och osäkra lager som kunna bestå af lera eller lösa sten-arter, och därigenom förorsaka ras. Ett berg hvaruti finnas mer eller mindre af dylika skôlar kallas *skôligt*.

Digitized by Google

fästen, som skulle stödja hela byggnaden, började något öfver hundrade alnar ofvanföre. Afsigten var den, att småningom sammandraga strömmen tills den på en gång kunde stängas. Imedlertid sprängdes, i västra stranden, tvänne nya utlopp af 24 alnars bredd tillsammans; genom dessa skulle sjelfva elfven ledas, undet det att fartygen passerade Elvii sluss, som var belägen på östra sidan. Det var ett af dessa grundfästen som då det sönderbröts af strömmen förde med sig en del af berget. Stenkistorne, som utsattes, sönko eller utgingo efter hand, ett slags fördämningar som Wiman upfunnit, och kallade stolar, voro de som gjorde mästa nyttan, men äfven dessa blefvo ofta borrtförde eller måste utslåppas, når bottnen sönk eller berget rasade. Dammens bredd anlades sluteligen till 45 alnar, man arbetade på fördämningen åren 1751, 52, 53, 54, 55; man hade redan hunnit sammandraga elfven så att arbetsfolket kunde gå öfver strömmen, på de stockar som utlades emellan båda fördämningarne, och i den yttersta af de utsatte

Digitized by Google

stolarne återstod endast att nedkrana tvånne pålar, men en ny olyckshändelse gjorde hela arbetet om intet.

Flera gångor hade slussarbetet lidit skada genom stockar och plankor, som oförsigtigt blifvit nedslåppte öfverst vid Trollhättan; ett strångt förbud var åfven utfärdadt emot alla dylika företagande, som icke skedde med konstmåstaren Wimans tillåtelse. Men oagtat detta förbud hade, utan att Wiman därom blifvit underråttad, inemot 900 tolfter bråder blifvit nedslåppte. Om natten upkom ett starkt nordanvåder, som dref en stor del af dessa emot fördåmningen, och isynnerhet framför den nyss utsatte stolen. Emedan strömmen altid går ifrån västra til östra sidan, och tillbaka, med en ebb nåstan af 5 à 6 qvarters höjd, måste de plankor som först laggt sig framför stolarne, på vissa tider, uplyftas genom strömmens stigning, hvarvid de andra, som efter hand drefvos dit, alltid hade tillfälle att tränga sig under, når vattenhorizonten höjdes af ebben. Således fann man, vid ar-

Digitized by Google

betets början, om morgonen den 20 Sept. 1755, att en myckenhet plankor samlat sig ifrån vattenbrynen ned på djupet. Härigenom lossades och sönderbrötos omsidor hållmasterne, stolens framdel uplyftades, rycktes ifrån utbyggnaden och följde med strömmen. Sjelfva lösryckningen skedde så hastigt att af ungefärligen 60 man, som då arbetade på honom, ganska få hunno springa på dammen, de fleste borrtfördes af vattnet, och måste söka att rädda sina lif på blockar och plankor. 9 man af Västgötha-dahls regemete blefvo likväl borrta, utom åtskilliga som skadades.

Man anställde väl en undersökning för att uptäcka rätta ordsakerne til denna olycka, men inga uplysningar vunnos. Man påstår äfven att plankornas nedslåppning skedt i full afsigt att förstöra dammbyggnaden; om så är blir det ett nytt bevis på den stora sanningen att det är straffets visshet, men icke dess stränghet som förekommer brotten Y). Men hvarföre skall man alltid

Y) I Kongl. förordningen af d, 1 Martii 1756, stadgas, "att den som begår våld å de vid Trollhätte

Digitized by Google

tillräkna människjornas ondska hvad som oftast förordsakas genom deras obetänksamhet? De händelser som vanhedra vårt slägte åro de icke så förödmjukande för oss sjelfva att vi endast borde antaga dem då bevisens gilltighet nekar oss att tvifla? Om ock allmänna omdömet därigenom skulle frikänna en brottsling, hvad förlora vi därvid annat än den plågande känslan att nödgas föragta en like.

Imedlertid hade flottbergs fördämningen förlorat det allmänna förtroendet. Mång-

"slussverk varande slussar, grafvar och dammar, el-
"ler, i upsåt att skada detta verk, det med någon
"åtgård förvårrar eller fördårfvar, skall utan allt skons-
"mål straffas med 40 par spö och i 8 år på någon
"kronans fästning till arbete hållas, samt med sin
"ägendom, så långt den räcker skadan gälda.

Samma straff blef åfven, genom Kongl. förord. den 15 Julii 1778, ålagdt dem som skadade den sedermera upbyggda träbron. Bro-intressenterne ville väl att Häradet skulle tillika ersätta skadan, på samma sätt som Lagen stadgar om dufgadråp; men regeringen fann icke för godt att bevilja en så orimmelig begäran.

Digitized by Google

den, som alltid dömmer hastigt, fann nu endast orimligheter i ett företagande som den nyss beundrat, och ehuru en Committée blifvit satt af Sveriges kunnigaste män, för att undersöka huruvida fördämningen var möjlig; ehuru de alla jakat därtill, hade den öfvertygelsen likväl blifvit herrskande, att en så stor vattencolumn som flöt fram vid flottberget *Z*), icke genom någon konst

Z) En calcul öfver denna vattencolumn torde icke vara obehagelig för vissa läsare. — Innan bergrasen skedde, och några utstående bergsskölar blefvo undanröjde, kunde strömmens transversal section räknas till 260 alnar: då var åfven fallet vid flottberget 4 fot, som gifver 8 alnars hastighet på en secund. När denna hastighet lägges till den som vattnet förskaffat sig på en lång sluttning, och den lilla som behölls ifrån Helfvetes fallen, hvilken blifvit afmätt och funnen vara 5 alnar på secunden, så är hela den hastigheten hvarmed strömmen förrsade straxt nedanför fallet lika med 13 alnars hastighet: och således $13 \times 260 = 3380$ Cubik alnar vatten som på en secund skulle gå fram. Men emedan något vatten nödvändigt trängt sig emellan det berg-ras som låg på bottnen, kan man säkert antaga 3600 cub. alnar. De båda utloppens bredd gjorde tillsammans 24 alnar, och deras höjd öfver nedra vattenhorizonten 4 alnar. Under det man gick öfver

Digitized by Google

kunde tyglas, och följakteligen att hela arbetet var onyttigt *A*).

strömmen med sänkverken, och innan stenfyllningen kunde läggas framför stolarne, hvarigenom dammen skulle få sin fullkomliga täthet, borde vattnet i utloppen stiga minst till 9 alnar, och genom fyllningen till 13. Men efter denna räkningen felades ännu 4 alnar i den önskade höjden; för att vinna den, och tillika göra utloppen säkrare, hade man beslutit att igenfylla det yttre och utvidga det inre, på det sättet att det vid början fick samma bredd som båda tillsammans ägde, men aftog småningom; härigenom skulle strömmen förlora en del af sin våldsamhet, emedan dess tryckning blef mer på utloppets sidor, och hastigheten tilltog ju närmare det hann emot utloppets nedre ända.

A) Det torde fordras att Författaren skall yttra sin mening öfver möjligheten af flottbergs fördämningen. Jag är fullkomligt öfvertygad att denna damm icke allenast var möjlig, utan äfven blifvit verkställd om man fortfarit. Om jag misstager mig delar jag detta misstag med en Wargentin, en Triewald, en Palmstjerna och flera förtjenta män, hvilkas kunskaper åtminstone kunna upväga deras, som i sednare tider velat förlöjliga försöket. Till bevis att det dämningssätt Wiman nyttjade var det rätta behöfver man endast anföra, att de stolar som genom den nyssnämde händelsen icke borttfördes, blefvo stående till 1763, då Directionen ändteligen fann

Digitized by Google

Den annalkande Riksdagen förordsakade ett nödvändigt upskof; dels emedan

att de kunde uptagas, sedan planen långt förut var ändrad. Dessa stolar stodo likväl i starkaste strömmen och på 20 alnars djup. Att det parti som styrde 1756 års riksdag fann fördåmningen vara en dårskap, bevisar ingen ting, vid samma riksdag fann man flera saker oförnuftiga dem sednare tider antagit för grundsanningar, och, tvårtom, ansåg åtskilligt såsom lagligt hvilket vi nu skulle föragta och ogilla. Men ehuru jag vågat försvara görligheten af flottbergs fördåmningen, har jag likväl aldrig åmnat sttäcka detta försvar till hela planen för Canalfarten; den var — icke orimlig som man påstått — men alltför mycket inskränkt att kunna vara af allmån nytta; man hade dervid haft så mycket afseende på transporten att man glömt segelfarten, hvilken aldrig skulle vinna genom pråmar med fållmaster, de enda som kunde framkomma, emedan slussarnes oformliga djup gjorde stollgången nödvändig, och ingen byggningskonst i verlden kunnat upfinna slusspottar som uthårdat vattentryckningen utom hjelp af berget ofvanföre hvalfvet: De djupa och smala slussarne tyckas icke eller hafva varit rått pålitliga. Med ett ord: Polhems canal, om den blitvit fårdig, hade aldrig upfyllt sitt åndamål mer ån till hälften, hade alldrig kunnat befordra den rörelse för ståderne vid Wenern, som en obehindrad sjöfart emellan dem och hafvet bör och måste åstadkomma.

Digitized by Google

omkostnads-förslaget till arbetet för 1756 fordrade 35000 Daler, och man icke hade tillgång på halfva summan, dels emedan Directionen skulle göra Ståndena redo för hela förvaltningen. Innehållet af den relation som då ingafs skall straxt anföras, imedlertid finner jag mig förbunden att omnämna några andra omständigheter, som under denna perioden förefallet.

Emellan 1720 och 1772 gjorde erfarenheten den anmärkningen, att de flesta näringar och inrättningar hafva i Sverige haft likasom en viss tid då de blifvit upmuntrade, och en annan då de blifvit försummade; merendels har likväl båda delarne skett omåttligt. Detta öde träffade åfven canalinrättningar; lyckligtvis för statsfonden kunde de icke anläggas af enskildta så lått som fabriker. Man ville nu göra segelfart emellan Alingsås och Göteborg, man anställde undersökningar öfver belägenheten, och Ståndena tyckte att Otsindiska compagniet kunde ganska väl bestrida omkostnaden därvid,

i an-

Digitized by Google

i anseende till de många förmåner som blifvit beviljade, och, kanske ånnu mer, i anseende till den betydeliga vinst som denna handel, den tiden, gaf. Men undersökningen lämnade icke det utslag man förmodade; det fanns att omkostnaden skulle blifva betydelig och nyttan ringa, emedan vattendragens krökning gjorde vägen altför lång. Af denna ordsak afgjordes i Rådet att Compagniet skulle, i det stället, gifva till Trollhätte-byggnaden en summa af 60,000 Dal.; hvaraf hälften skulle betalas 1754 och andra hälften 1755, eller ock 15000 Dal. årligen i 5 år. Compagniet valde det förra; men emedan det förmodeligen icke ville låta allmänheten veta att dess förtjenst var nog betydelig att tåla dylika bevillningar, kanske ock emedan samtelige Actieägarnes samtycke dårtill icke kunde, eller fick, inhämtas, begårdes att denna utbetalning skulle ske under tysthets-löfte, hvilket Rådet åfven biföll.

Att håfva det hinder som fallet vid Åkersström förordsakade sjöfarten, var man

Digitized by Google

sinnad att göra en updämning vid lilla Edet; detta förslag väckte naturligtvis mycken oro hos alla jordägare vid den tracten af Göthaelf, och åtskilliga föreställningar däremot blefvo gjorde; fluteligen bevisade konstmästaren Wiman att dämningen och uprensningen skulle kosta lika så mycket som en sluss, hvarefter den planen afstadnade.

Emedan de upgifter af måtningar, planer och profiler hvarpå förslagen grundades, befunnos, til större delen, origtiga, och måste ändras, lärer man icke undra att omkostnaden öfversteg vida den summa som entreprenadcontractet utsatte. Wiman, som, nedkallad ifrån en annan ort, efter dessa upgifter måst göra sina förslager, hade äfven gjort det förbehåll att få ersättning därföre. Redan 1753 märktes en brist af 100000 Dal.; att till en del afhjelpa den, ämnade man väl att sälja de 50 Lotter som Kronan ägde i slussverket, men vågade icke, emedan Ståndern ingen ting stadgat därom; det var icke eller rådligt att antaga nya intressenter i anseende till den

Digitized by Google

dryga råntan, utan statscontoret måste, efter hand, förskjuta de erforderliga penningesummor.

Directionen blef åfven under denna tiden ökad med några nya ledamöter, och Baron Ollonberg fick ensam tillsynen vid sjelfva arbetet efter Baron Hårlemans död.

Af den omnämde berättelsen, som Directionen ingaf till Riksdagen, kan man inhämta att Konungen beviljat 1753 ett förskott af Statsmedlen till 44000 Dal., och nästföljande år 40000 Dal. Dessa summor, tillika med den som Ostindiska Compagniet betalt, och sjelfva fonden, göra tillsammans 394000 Dal.; hvaraf, till årets slut 1755, åtgått 380584 Daler 24½ styfver, utom den skuld verket häftade för hos Krigs-Collegium, till ungefär 9000 Dal. för krut som blifvit användt till sprängningen.

Emedan Canalfarten emellan Wenern och Östersjön var i en nära förening med den vid Trollhättan, hade Öfver-Directör

Digitized by Google

Faggot (1755) inlämnat till Directionen plan och cartor öfver vattenledningarne till Hjelmarn och till Målarn. Den förre, ifrån Wenern genom sjön Skagern och Let Elfven, upföre till stora Björken, och sedan genom Toften och Teen til Hjelmarn, befanns aldeles omöjlig, i anseende till vattenbrist. Däremot den andre, ifrån Skagern, genom Let elfven, Mörken, vattendragen till Svartelfven, och sedan genom en graf därifrån till sjön Elflången, utföre till Vikern, Åhsbo och Nora sjöarne samt Veringen, ända ned till Arboga och Målarn, fanns, i anseende till vattendragen, som ifrån Svartelfven slutta ned emot Mörken så väl som emot Elflången, beqvämlig til inrättning af en segelfart; den syntes äfven så mycket snarare böra antagas, som den gick igenom Carlskoga, Nora, och flera bergslager.

Äfven voro till Directionen nyss inkomne afvägningarne öfver vattendragen emellan Wenern och Skagern, så väl som emellan Wenern och Wettern genom Tidån, sjöarne Wiken och Bottn, samt sedermera,

Digitized by Google

Motala elf utföre, genom sjöarne Boren, Norrby, Roxen, Glan, och förbi Norrköping till Bråviken, denna vägen syntes både möjelig och för en drägelig kostnad kunna verkställas.

Riksdagen 1756 gjorde icke blott en Epok i Sveriges politiska ställning, dess verkningar stråckte sig ända till de minsta delar af hushållningen. Ett nytt parti hade tillvållat sig styrelsen, och likt alla partiregeringar, ville det visa sin klokhet på sina företrådares bekostnad. Trollhättan kunde således icke undgå dess upmärksamhet, hvartill många omständigheter bidrogo. Vi hafva flera gångor hört att allmogen klagat öfver Wenerns flödande; samma klagan förnyades vid denna namnkunniga Riksdag, och jämte den gjordes en föreställning om icke Wenerns vattenhorizont kunde sänkas en eller flera alnar genom något ansenligt utvidgande af dess utlopp. Det sednare ansågs nog äfventyrligt. Denna sjö är förut så full af bankar och klippor, och inloppen till flera hamnar äro så grunda att djuptla-

Digitized by Google

stade fartyg antingen alldeles icke, eller endast med högt vatten kunna komma in. Dessa hamnar skulle genom en sådan sänkning blifvit obrukbara, och segelfarten på alla sätt lidit därvid. I det stället beslutades att företaga Canal-arbetet, men det var icke fortsättningen af det gamla: lika så säker man förut varit om den förra planens vårkställighet, lika så öfvertygad var man nu om motsatsen. Hemliga utskottet stadgade därföre att en Deputation, bestående af alla fyra ståndens ledamöter, och bitrådd af några i sådane slags arbeten kunnige och förfarne män, skulle sammanträda på stället, och utarbeta en plan, som sedan med all möjlig skyndsamhet kunde verkställas *B)*

B) Nästan på en gång ville man nu hafva alla de betydeligaste Canal-inrättningarne färdiga, isynnerhet den åt Wettern, samt ifrån Wettern åt Östersjön. Hvad den sednare canalen angick hade man tvänne vägar i förslag: en ifrån Roxen genom Aspelången till Söderköping; den andre ifrån Roxen genom Glan till Norrköping. Man ansåg den förre vida kostsammare och besvärligare än den sednare; men ehuru det afgjordes att Norrköpings vågen borde äga företrädet, skulle sedan tagas i öfvervägande

Digitized by Google

Deputationen för Trollhätte-Canalen sammanträdde i Wennersborg, i Aug. 1757. Åtskilliga förslag framställdes, alla gamla planer granskades; men man sökte tillika att bibehålla så mycket som var möjligt af det förra arbetet, på det hela kostnaden därvid icke skulle vara aldeles förlorad. Således uplifvades det förslaget som Baron Hårleman och Elvius haft, att undvika helfvetesfallen genom en eller två slussar i ber-

huruvida den åt Söderköping kunde tillika bli företagen.

Likaledes beslutade Ståndene att Canalen vid Södertelge, emellan Målarn och Saltsjön, skulle fullbordas.

Äfven föreslogs en båtleds inrättande från Sjöarne i Kinde härad till Labbnäs viken, som ligger ½ mil ifrån Linköping; och man fann, vid nogare öfvervägande, att denna båtled skulle med drägelig kostnad kunna fortsättas ända fram till Linköping och sjön Roxen, antingen igenom Stångåens uprensning, förbi Tannefors, eller ock ett annat vattendrag ifrån Labbnäs viken, hvarigenom communication sjöledes kunde vinnas med Norrköping, genom sjön Glan, och den Canal som skulle företagas från Wettern (Se Riksdags Tidningarne för 1756).

Digitized by Google

get bredevid dem; hvarefter en canal skulle utsprängas i stranden utmed Olidehåla för att leda fartygen in i slussen Elvius.

Man vet icke hvilken väg Deputationen antagit, om hela planen varit anförtrodd åt dess ombestyrande; men Hemliga utskottet hade i Stockholm föreskrifvit det hufvudsakeligaste af hvad dess committerade vid Trollhåttan skulle besluta. Ifrån den ena ytterligheten hade man gått till en annan; ifrån en canal där man egenteligen icke kunde framkomma utan med båtar, ville man nu hafva en hvarigenom man skulle kunna segla med fregatter, och Utskottets magtspråk hade afgjort att fartyg af 100 alnars längd och 17 alnars bredd skulle passera canalen. För att således kunna nyttja de förra slussarne hade fordrats att de blifvit ansenligen utvidgade; men vid en större bredd skulle äfven deras portar känna en större vattentryckning, så att hvarje sluss nödvändigt måste förvandlas till flera. Utom den odrägliga kostnaden härvid, funnos åtskilliga höga och skôliga berg

Digitized by Google

som fordrade mycken undansprängning på sidorne, isynnerhet vid Polhems slussarne, hvarest eljest blifvit väggar af 300 alnars längd och ifrån 16 till 32 alnars höjd, som alldrig kunnat båra sig. De sänkverk som skulle nedsättas i Hojoma varp och Olidehåla voro icke mindre åfventyrliga, och man kunde med skäl tvifla på deras varaktighet.

Ändteligen inkom en plan som vann Deputationens bifall. Directör Thunberg hade gifvit första andledningen därtil, men Directör Sohlberg hade närmare, och med åtskilliga förbättringar, utarbetat den *C*).

C) Denna plan finnes utförligt beskrifven i det förut åberopade Presidii talet af Jennings. Vågen är nästan lika med den som sedan af bolaget blifvit tagen, endast med den skildnaden att canalen gick mera rak, att den öfversta slussen skulle vara 520 alnar ofvanför de 4 medlersta; emellan hvilka och de tvänne nedersta slussarne åter var 320 alnars afstånd, att vid det stället som kallas Ahlemaderne canalen gjorde en lått krökning up åt Olidan hvarefter den genast drog sig ned åt elfven i en rät linea. Utloppet är några hundrade alnar nedom Elvii sluss, vid ett ställe kalladt Jordsten. Genom sju slussar skulle fartygen sänkas $56\frac{2}{7}$ alnar.

Digitized by Google

Efter denna plan hade man nytta af Kafvelströms dammen och uprensningen i Carls graf. Slussen Gref Tessin, ehuru den flera år varit nyttjad, svarade likväl icke emot den anbefallda storleken, man ville nu, i det stället, betjena sig däraf för att afhjelpa Allmogens klagan öfver Wenerns stigande, emedan dess utlopp genom denna sluss ökades till $\frac{1}{24}$, och man hade uträknat at 1,512000 tunnor vatten kan på en timma gå därigenom.

Tvänne nya slussar skulle däremot anläggas, bredevid den gamla, på Såteriet Onsjös ågor, likaledes skulle en sluss göras vid Åkerström, och den vid Edet utvidgas.

Sedan Comittéen upphört började man att verkställa de nya stadgar som på Riksdagen blifvit beslutade och hvilka nu först röjdes. Det första var att afskeda Wiman; *emedan*, såsom orden i protocollet lyda, *arbetet torde komma att fortsättas i en annan idée än tillförene.* Säkert trodde icke Hemliga Utskottet att en spådoms ande talade

Digitized by Google

i dessa orden; utgången bekräftade det likväl. Wiman hade arbetat med drift och sparsamhet; han hade vid slussverket uppoffrat sin hälsa och sin ägendom; och så sällsam denna obetänksamhet må synas, händer det likväl icke ofta att den blir ostraffad. Det var nu åfven den rådande tonen att man ville hämnas på Wiman den misslyckade plan man tvingat honom att följa, och trodde sig hafva gifvit honom tillräcklig årsättning i en pension af 1000 Daler, hvilken skulle svara emot de vilkor han förut ägde vid Sahlberget innan han flyttades till Trollhättan. Länge behöfde han icke denna nådegåfva, döden befriade honom snart ifrån en otacksam verld, och Grefve Tessin, som högaktade hans förtjenster, föreslog att vid Trollhättan låta upresa en minnesvård öfver honom.

Från denna perioden började man först att öka utgifterne genom löner, douceurer, o. s. v. Trollhätte slussverk fick sin egen stat, af extraordinära medlen, och utgjorde den, för 1757. 8779 Dal. 22⅔ styfver,

Digitized by Google

utom råntor. Directör Sohlberg antogs till verkets Mekanikus, och man beviljade honom nästan allt hvad han begärde; således felades nu till verkets fullbordan icke mer än en liten omständighet: — penningar. Denna brist var icke så lätt afhulpen. Riket var invecklad i ett mera kostsamt än blodigt krig; statsverket, långt ifrån att kunna förskjuta flera summor till sluss-arbetet, fordrade årsättning för de förskott det redan gjordt; Deputationen hade upgifvit omkostningarne till 11½ tunna guld, och Directionen fordrade 70000 Dal. för åren, 1758, 59 och 60.

Man nyttjade nu samma utväg som förut blifvit brukad, att genom subscriptioner samla ett lån under Kronans och Statsverkets Garanti *D*). Råntan utsattes likväl icke denna gången högre år 6 procent, ett bevis att man redan nedslagit en grad ifrån

D) Statscontorets kungörelse härom år af d. 16 Jan. 1760. Lånet skulle återbetalas om 20 år, eller förr, om slussverkets tillstånd, och förmodade afkastning, sådant medgaf.

Digitized by Google

sina förra inbillningar. På detta sättet inflöto 180000 Dal. men statsverket afdrog genast 119000 Dal. som blifvit förskutne de föregående åren, och således återstod icke mycket för slussarbetet.

Regeringen fann snart att detta afdrag icke var rimligt, och att den minskning som skedde i slussbyggnadsmedlen skulle nödvändigt genom andra utvägar ersättas. Af detta skäl anbefallde Statscontoret att på trenne år återbetala hela summan; 1762 och 63 skedde åfven desse betalningar, men den ena tredjedelen blef 1764 indragen för Statsbrist. Hela fonden skulle dessutom blifvit obetydelig, emedan löner, pensioner, o. s. v. borde tagas härutaf, och dessa stego till omkring 6000 Dal.; men man hade (1762) inrättat ett Lotteri, hvars Direction skulle, på vinst och förlust, betala de 10 första åren 75000 Dal. och de 10 följande 100000 Dal. årligen, samt för sista qvartalet af 1762, 12000 Dal. — Detta arrende var nog drygt, men svenska allmånheten var nu i en stållning då lotterier tycktes

Digitized by Google

böra göra bästa lyckan. Ett ouphörligt förslagsmakeri, både vid och emellan riksdagarne, hade blifvit Nationens käpphäst, och man hoppades kunna draga en betydelig fördel af vinningslystnaden. Utgången svarade likväl icke emot förhoppningen; antingen att idogheten ännu kände säkrare utvägar för att rikta sig, och yppigheten icke hunnit fördärfva de flesta, eller att andra missräkningar störtade förslaget. Lotteri Directionen måste med 1765 upsäga sitt contract, och slussverket förlorade sin nästan enda fond.

Innan en ny Lotterientreprenad kunde åstadkommas, måste Statscontoret således, 1766, förskjuta 40000 Daler, hvilka skulle afdragas på de medel som i framtiden kunde blifva utsedde till byggnaden. Trollhätte slussverks Directionen, som imedlertid blifvit förstärkt med nya ledamöter, uphörde nu aldeles, och Riksrådet Baron Hjerne tillförordnades att ensam föredraga dess angelägenheter. Lotteriet utbjöds på auction, men det nya arrendet kunde ej

Digitized by Google

bringas högre än till 35103 Dal. och härutaf anslogs likväl halfva summan till Gustaf Adolfs årestod. Med dessa 17551 Dal. 16 styfver skulle nu arbetet fortsättas, ehuru löner, arfvoden, och pensioner minskade 5200 Dal. af capitalet, och sjelfva fonden var så osäker att utgifterne måste råttas efter de penningar som hvarje qvartal inflöto; ty man hade gifvit tillkänna att i fall Lotteriarrendet upsades skulle åfven löner och pensioner uphöra.

Denna stadga var billig; men samma dom kan icke, med sträng råttvisa, fällas om alla de författningar som togos vid Riksdagen 1766, i anseende till Trollhätte sakerna. Man har nämt att enskildta personer, så väl som publika verk, hade, enligt kungörelsen af 1738, subscriberat till slussverket, att Ständerna hade gått i borgen för dessa penningar, och att subscribenterne skulle, oafkorrtadt, få 12 procents årlig ränta. Man medgifver gärna att denna ränta var öfverdrifven, till och med, om man behagar, obillig; men man kan svår-

Digitized by Google

ligen medgifva att Ståndema borde bryta 1766 det contract de slutat 1748; och då nu 3 procent årligen, genom denna Riksdagsbevillningen, blefvo afdragne, voro visst de insatte summorne ännu ganska fruktbara, men allmänna förtroendet förlorade sin helgd, och förluster af det slaget kunna sällan ersättas.

Att följa ordningen af tiden, borde man redan hafva nämt den årsättning som beviljats för de ågor hvilka lidit vattenskada; men man har dröjt därmed, för att på en gång gifva historien därom. Genom Prästskeds-fallets fördämning vid Trollhättan hade vattnet i Elfven, ofvanföre fallen, stigit. Närgränsande jordägare klagade öfver vattenskada, deras klagomål undersöktes, och omsider beviljades dem 22045 Daler för sitt lidande. Denna summa torde förmodeligen varit nog dryg, och förminskade på intet sätt de klagandes antal; tvärtom växte deras fordringar, så att årsättningen beräknades 1757 till 77665 Da-

Digitized by Google

Daler *E*). Man var likväl icke så snar att betala som att bevilja. De mest behöfvande, kanske åfven de mest tilltagsne, gjorde beständiga påminnelser hos Directionen, och Directionen hos Regeringen *F*); men emedan ingen fond blifvit anslagen till Trollhättan, upfördes endast de ofvannämde 22045 Daler i requisitions förslagen, hvilka förgäfves inkommo ända till 1760, då de insamlade subscriptions medlen lämnade en något större tillgång.

Men hvad man hitintills försummat ersattes öfverflödigt 1768, då det stadgades: att de hemman som lidit af vattenskada skulle årligen, efter markegång, ersättas

E) Enligt Riksens Ständers Deputerades betänkande af 1757. I denna summa var likväl uptagen all slags ersättning som jord- och varu ägare fordrade, både för vattenflod och andre olägenheter hvartill Trollhätte arbetet kunnat vara bidragande.

F) 1759 blefvo likväl ur Landtränteriet i Wennersborg anslagne 2462 Daler att betälas til dem som lidit mesta vatteuskadan.

Digitized by Google

för sin förlust. Denna ersättning, som allt sedan fortfarit, ansågs likväl icke tilräcklig för andra ån Kronohemman, hvars åboer sjelfva icke voro jordägare; man beviljade således skattehemmanen en sårskild betalning för sjelfva jorden, hvilken uträknades efter ofvannämde markegång, på det sättet, att den årliga bevillningen svarade emot 6 procents ränta, och capitalet godtgjordes därefter. Denna dubbla ersättning ansågs ändå icke göra tillfyllest för Såterier och Frälse; i anseende till dem stadgades således, att de borde få Kronohemman i ersättning både för jord och ränta; de kunde således upgifva hvilka af dessa sednare de behagade, och som förut icke voro disponerade. Härvid bör ännu anmärkas, att de hemman som valdes förloråde sin egenskap af Krono, och blefvo Frälse eller Såteri efter omständigheterne.

Trollhätte slussverks Lotteri var underkastadt flera hvälfningar; ehuru ganska få voro till Kronans förmån; 1769 skedde en ny utbjudning däraf, och arrende sum-

Digitized by Google

man steg nu icke högre ån til 25050 Daler årligen. Men emedan endast 2666 Dal. 21⅓ st. blefvo nu anslagne til årestoden, och slussverket således fick behålla 22383 Dal. 10⅔ st., voro arbetsmedlen likväl förökade, ehuru nästan fjerdedelen åtgick til ordinåra aflöningar.

Man började sluteligen tro att fondens litenhet var ordsaken till arbetets långsamhet; ett verksamt steg togs äfven att afhjelpa denna förseelse, och 1769 anslogs 100000 Dal. årligen till slussverkets fullbordande. Dessa penningar skulle betalas af Bankens inflytande intressen på privata lån, och emedan byggnaden nu skulle fortsättas med ny drift, tillsattes en ny Direction. Imedlertid hade Hemliga Utskottet redan gifvit befallning om nya undersökningar, angående de trenne vågar som varit föreslagne imellan Wenern och Östersjön; nämligen åt Målarn, åt Hjelmarn och åt Norrköping.

Låsaren torde fördra att man nu lämnar honom en underråttelse om slussar-

Digitized by Google

betets framskridande; men ifrån 1757 till 1770 hade man verkeligen arbetat så litet att det icke förtjenar anmärkas. Det är sant att penninge tillgångarne varit nog knappa, och ännu mer, att deras osäkerhet sällan tillåtit sådane arbetsförslag som fordrats, om fortsättningen skulle ske med drift; men så måste man äfven erkänna att styrelsen icke alltid varit den mest hushållssamma som kunnat användas. En öfverdrifven sparsamhet i småsaker klagas rått ofta öfver i de memorialer som ingåfvos af Mekanici, ehuru man hade öfverflöd på arbetare, och till ett bevis på den oreda som stundom herrskade vid styrelsen, behöfver man endast anföra, att de bergsprängare som i början af Aprill 1764 kommo ned till slussverket, måste gå syslolösa tills i Maji, af brist på svafvel till svafveltrådar. Kännedom af arbetet röjdes icke eller når man borrtsprängde bergstycken hvilka sedermera måste ersättas genom murning *G*).

G) Olyckor hände nu som förra gången. Den lösa lerbacken, vid utgångscanalen i Carls graf, nedstörtade vid flera tillfällen; den betydeligaste skadan sked-

Digitized by Google

Denna senfärdighet tröttade omsidor Regeringens tålamod; det beslöts att ett sammandrag öfver omkostningarne skulle författas, och i ett Konunga bref af 1772 klagas öfver att arbetet ifrån 1758 redan kostat 551313 Dal. 25 styfver, då man likväl icke gjort hälften så mycket som imellan 1750 och 1758, och de årens utgifter endast stigit till 338833 Dal. 10⅔ st. *H*). Det är sant

de likväl 1765 i September, då mer än 400 cubik famnar jord nedrasade, hvarvid upfordrings bryggorne samt det redan utlagda rustverket, bestående af tjocka, 30 alnars långa, master, dels sönderbröts, dels kastades i oordning; 11 man af Wästgötha Dahls Regemente, jämte andra handtverksmän, blefvo vid detta tillfället sönderkrossade.

H) I dessa båda omkostnings summor finnes likväl inga andra penningar uptagne, än de som Kronan sjelf utgifvit eller, såsom lån, förbundit sig att återbetala. Således är i den sednare summan icke inberäknade de 60000 Dal. som Ost-Indiska Compagniet gaf till slussbyggnadens understöd; hvilket läsaren kan finna då han erindrar sig det som ur Riksdags relationen för 1756 blifvit anförd. Icke eller är i den sednare summan inberäknade de 100000 Dal. som Banken årligen betalt ifrån och med 1770. Ojämnheterna i talen upkomma isyn-

Digitized by Google

att man nedlagt mycket penningar i klinkertslagerier och andra biverk; men åfven det återstående tycktes vara vida för mycket, då man betraktade det obetydliga som blifvit gjordt.

Men ehuru man icke skyndade särdeles med arbetets fullbordande vid Trollhättan, voro Ståndern a likväl beständigt syslosatte med förslager till nya canalfarter. Man har nyss, i förbigående, nämnt därom, och skall här endast tillägga, att Kongl. Directionen öfver Trollhätte slussfart fick 1764 under sitt öfverinseende: uptagningen och uprensningen af den canal som går genom

nerhet genom aflöningarne imellan 1756 och 1760, som de åren betaltes endast ur statsmedlen, emedan ingen annan fond gafs. Alla de tillgångar slussverket hade, sedan den tiden, hafva blifvit anförda. Men för att göra sig ett begrepp om detta verks råtta kostnad bör man erindra sig den fortfarande räntan af 12 proCent för 200000 Dal. ifrån första subscriptionen, och 6 proCent af de sednare 180000 Dal. som årligen utgått ur statscontoiret, och icke bland de andre omkostnings summorne blifvit uptagen.

Digitized by Google

Södertelge; den fastställda segelfartens öpnande från Östersjön vid Norrköping, genom Glan, Roxen, Norby sjön, Boren och Motala ström till Wettern; samt tillika en båtleds inråttande, ifrån Småland förbi Linköping, som i sjön Roxen borde möta den större canalen. Penningar hårtill skulle samlas af enskildta, genom subscriptioner emot 6 procents ränta, likasom sista insamlingen för Trollhätte arbetet; den blef ock verkeligen utlyst i posttidningarne, men inställdes emedan man fann att statsverket dårigenom skulle betungas med för många räntor.

Under denna perioden inkom äfven ett nytt förslag för arbetet vid Trollhåttan, och en provisionel byggnad af trådslussar; hvarvid segelfarten skulle ske genom en slags rånna af tråd, dragen öfver Olidehåla till 52 alnars höjd öfver dess vattenhorizont. Det år bekant, att i England finnas canaler som åro byggde icke allenast öfver vågar, utan öfver segelbara strömmar; men dessa efterdömen kunna icke framställas då

Digitized by Google

frågan är om en så betydelig höjd, öfver ett djup hvars rätta beskaffenhet man aldrig varit i stånd att utröna. Således hade omständigheterna gjort detta förslag til en omöjlighet, om man ock icke funnit att kostnaden därvid skulle öfverstiga, eller åtminstone svara emot, den summan som var anräknad till byggnadens fullföljande på det vanliga sättet.

Alla regeringsärender fingo en ny drift vid Gustaf III:djes anträde till styrelsen; de påminnelser som redan blifvit anförde äro ett prof därpå, och slussverkets nya fond bevittnar det ännu mer. Utom de 100000 Dal. som Banken årligen betalte, stadgades nu att en lika summa skulle tillslås för 3:ne år *1*), och på fördubblade tillgångar hade man rått att vänta fördubblad skyndsam-

1) Konunga brefvet af d. 20 Jun. 1772. Egenteliga summan var 100000 Dal. för 1772, och 76000 Dal. för hvarje af de tvånne följande åren, utom Lotterimedlen som ersatte bristen. Penningarne samlades genom lån, emot Statscontorets obligationer, hvilka om sex år skulle inlösas, med 6 procents årlig ränta.

Digitized by Google

het. Att ånnu mer befordra detta, utfårdades (1774) constitutorial för en under-Direction, hvars ledamöter, såsom boende i orten, kunde med mera låtthet hafva tillsyn vid arbetet. Landshöfdingen Törne blef ordförande vid denna Direction, och nästan ensam styrande. Imedlertid hade slussverkets lotterifond redan undergått tvånne revolutioner. Efter nya arrendet af 1772 skulle intressenterne betala 28500 Dal. årligen, och fjerdedelen inflöt verkeligen, men contractet upphörde dårmed, och i det stället inråttades Nummer-Lotteriet, hvarutaf 28000 Dal. skulle hvarje år betalas till Trollhåtte slussverk.

Länge hade man tvistat om slussarnes dimensioner, dessa blefvo åndteligen stadgade 1774, till 91 alnars långd, 18 alnars bredd, (17 alnar i portarne) och 4½ alnars djup. På Öfver-Directör Thunbergs tillstyrkan blef denna storlek antagen, ehuru den bestriddes åfven af Directionens egna ledamöter, och det hade till ock med varit i fråga om man icke kunde utvidga

Digitized by Google

slussarne ånnu mer, på det Wenerskutorne beqvåmligt kunde framkomma. Detta förslag var allt för åfventyrligt att komma till verkställighet, om det ock medfört någon nytta; nu hade det så kraftiga hinder, i sjelfva ställets belägenhet, att det icke kunde fullföljas.

Slussarbetet fortsattes imedlertid med ögonskenlig framgång; men förmodeligen trodde man icke att det allmänna skulle hämta någon betydelig nytta af Gustafs slussar innan de vid Trollhåttan åfven blefvo färdige, emedan man, 1776, upref dammen i Carlsgraf, innan de klippor som hindrade segelfarten voro aldeles undanröjde, och detta endast på det Brånneriet vid Brinkebergskulle måtte komma i gång några veckor förr. Det förbehåll Öfver-Directören Thunberg härvid gjorde, att bergens öfversta toppar åtminstone måtte borrtsprängas, tjenade till ingen ting, emedan en klippa under vattenbrynen är icke mindre farlig än en som ligger i dagen.

Digitized by Google

Som den årliga fond, hvilken blifvit beviljad ur Banken, upphörde med 1777, måste en lika summa lånas för följande årets arbete. Detta skedde emot intekningar i de hemman och sågar som, tid efter annan, blifvit inlöste för slussverkets räkning; lotterimedlen för 1781, 82, 83 och 84 skulle tjena till afbetalning så väl för Capitalet som för räntan. Större delen af penningarne uptogs likväl icke förr än 1779, då alla tre slussarne åndteligen hunno sin fullbordan. De två öfverste, som ligga i Carlsgraf, (Gustafs slussar) voro redan färdige 1777; men vid Åkerström, där arbetet flera gångor varit börjadt och afbrutet, dröjde ännu dessa tvänne åren innan genomfarten kunde öpnas.

Genom Carlsgraf kunde man nu segla ifrån Wenern till Kafvelströmsdammen, vid öfversta Trollhätte-fallet; och genom Åkerströms (Gustaf Adolfs) sluss ifrån Västerhafvet till det nedersta. Större delen af de varor som ifrån Vårmeland blifvit sände till Götheborg, eller ifrån Götheborg

Digitized by Google

till Vårmeland, hade förut blifvit uplagde på ett nederlagsställe, vid åndan af Vassbotten, kalladt Korsberg. Härifrån kördes de öfver land, den så kallade Edsvågen, till Åkerström, där de emottogos af båtar som förde dem, utföre Götha elf, till sitt bestämda ställe. Svårigheten af denna landtransport hade alltid varit ett af de största skäl hvarmed man påyrkat Trollhätte canalens fullbordande, och olägenheterne blefvo verkeligen minskade genom de förutnämde slussar; emedan de varor som aflastades vid Kafleströmmen, kördes sedan därifrån till Åkersvass, nedanför alla Trollhätte-fallen, på en trådbro, af 4000 alnars längd, som var byggd öfver berg och dalar.

Historien om denna trådbro är allt för märkvärdig att här förbigås. Det är sannt att de förluster Kronan en gång gjort, genom personer som nu icke mera äro till, ej kunna ersättas; men updagandet af borrtgömda sanningar tjenar, någon gång, att afskräcka dem som söka rikta sig på statens bekostnad. Om någon läsare, på detta så

Digitized by Google

väl som flera ställen, skulle tycka att jag nog fritt berättat vissa händelser dem man alltid varit sorgfällig att dölja för allmänheten, bör jag i förväg underrätta honom, att hvad jag anför icke är hämtat af sägner eller rygten; hela min berättelse är tagen efter originalhandlingar, och emedan härvid icke kan gifvas något intresse som skulle hindra mitt omdöme att vara fördomsfritt, torde man finna att endast kärlek till sanningen styrt min penna.

Några personer begärde, 1773, att få anlägga en bro emellan Kafvelströmmen och Åkersvass. Förslaget tycktes vara gagneligt för det allmänna, emedan landtransporten blef korrtare och bättre; lika som Kronan, å andra sidan, endast igenom en sådan väg kunde draga någon fördel af sina slussar, hvilka med så mycken kostnad blifvit inrättade, och som då troddes blifva färdige påföljande år *K*).

K) Anläggningen af denna bro var likväl, i sig sjelf, en förseelse, ehuru kanske med flit begången. Werkets Mekanici tillstyrkte att i det ställe anlägga

Digitized by Google

Men för att fullborda denna byggnad begärde intressenterne ett förskott af 20000 Dal., och att få låna 2000 stycken master; emot vilkor att betala dem, tillika med de förutnämde penningar, på 15 år. Masterna, (eller, som de i contractet kallas, storvirket,) voro nyss förut, genom Borgmästare Ekman i Åmål, köpte af Lagman Antonsson för Trollhätte slussverks räkning, och kostade 130000 Dal.; de skulle lefvereras vid vattendraget i Fryken, och därifrån föras ned till Trollhättan.

Enligt de förklaringar slussverkets Mekanici ingåfvo kunde dessa spiror umbäras, emedan de varit ämnade att nyttjas, icke

en våg, hvilken hvar och en kunde nyttja emot en viss afgift; detta förslag understöddes af flera Ledamöter i Under-Directionen, isynnerhet af Hof-Intendenten Tham. Men man gjorde den tiden omöjligheter af mycket som var helt lätt, och Bolaget har bevist att en beqvämlig våg kunnat göras öfver dessa backar. Om samma plan då blifvit följd hade man sparat skog, och en landsväg af 4000 alnars längd hade ej bordt kosta så mycket i underhåll som en bro, hvars reparationer uppgifvas till omkring 1000 R:d. Specie om året.

Digitized by Google

vid Carlsgraf, eller Åkerströms slussar, utan vid Trollhåttan, då arbetet dår någon gång skulle företagas; och Directionen yttrade sitt bifall öfver förslaget. Intressenterne erbödo sig att till Kronan årligen erlägga 10000 Dal för slussarne, som till dem skulle öfverlåmnas, göra alla reparationer, löna sin egen betjening, o. s. v. dessutom ville de afbetala 10000 Dal. på det lån de fått, hvilket således, utan vidare ränta, skulle om 15 år vara godtgjordt. Det år visst att Kronan, på detta sått, skulle om 15 år hafva inbekommit trë tunnor guld, men huruvida dessa penningar, enligt flera i den saken ingifna memorialer, kunde anses såsom en ren vinst, torde vara svårt att begripa. Vi anmärka ånnu, att ingen slags betalning skulle ske innan slussarne voro fårdige, ehuru masterne genast emottogos.

Imedlertid hade detta förslag icke kunnat genomdrifvas med så mycken tysthet att det blifvit okåndt i Wennersborg, hvars handlande underhöllo factorierna vid Korsberg, och besörjde om transporten öfver

Digitized by Google

Edsvågen. Desse trodde sig således mer berättigade till arrende af den nya vågen än några enskildta personer, och begärde af Kronan att få ingå i de vilkor förutnämde intressenter föreskrifvit sig; men med förbindelse att årligen betala 11000 Daler för slussarne. Då regeringen häröfver infordrade Trollhätte Directionens betänkande förklarade den, att Wennersborgs stad icke ägde nog vederhäftighet för upfyllandet af sin förbindelse; men att intressenterne voro säkre män, och hade egna skogar hvarmed de kunde fullborda byggnaden. På detta skäl blef nu contractet med dem afslutadt, ehuru säkerheten icke var större än att en af dem, straxt därefter, gaf upp staten, hvarpå Lagman Antonsson blef ensam löftesman och entreprenör för broen.

Läsaren torde erindra sig att Lagman Antonsson försåldt till Kronan de masttrån hvilka han nu, såsom bro-entreprenör, fick låna; men emedan det troddes att åtskilligt af detta virke kunde tjena till flot-

tans

tans behof, och tillförordnade utsyningsmån valde 491 stycken timmer såsom duglige dårtill, var han nog ädelmodig att, emot contant betalning, för andra gången, sälja till Kronan dessa tråd för 35915 Daler. Man lämnar dårhån huru många af de öfrige som funnos, eller icke funnos; det år åtminstone bevist att de aldrig kommo till Trollhåttan, och att broen endast byggdes af hustimmer och blockar af omkring 6 alnars längd.

Kanske var det kännedomen af dessa omständigheter som gjorde Göteborgs handlande så ovillige att begagna sig af trådbroen, då slussarne åndteligen blefvo fårdige. De utverkade sig Konungens inhibitorial i skyldigheten att föra sina varor till Kafvelströmsdammen, och forkarlarne på Edsvågen nedsatte legan för transporterne. I denna belägenhet gjorde Landshöfdinge Törne, på Antonssons anmodan, det förslaget, att de handlande skulle få nyttja hvilken våg de behagade, att entreprenörerne skulle, i stål-

Digitized by Google

let för arrende, erlägga vissa slussafgifter *L*), och att förskottet icke på korrtare tid än 50 år skulle afbetalas. Ehuru detta varit att borrtskånka halfannan tunna guld emot 2 procents ränta på viss tid, hade Kronan likväl icke förlorat allt om förslaget blifvit fullföljdt; men följande året (1780) sålde Antonsson sin bro till vissa handlande i Göteborg, skaffade sig stadfästelse på köpecontractet, och fullkomlig eftergift på hela skulden. De nye bro intressenterne förbundo sig att till Kronan betala 1 slussafgifter, 1 skilling för hvarje skeppund järn, 9 r:st. för hvarje tolft plan-

L) Nemligen 9 r:st. för hvarje skeppund järn, 3 r:st. för hvarje tunna gods, 3 r:st. för hvarje tolft plankor o. s. v. — Uplysningsvis bör här nämnas, att nästan alla handelsvaror som fördes upföre Göta elf, till ståderne omkring Wenern, blefvo inpackade i tunnor, emedan landtransporten gjorde det omöjeligt att på annat sätt föra dem; denna olägenheten var icke en af de ringaste, den ökade priset på vissa nödvändighets varor, och förorsakade att flera af Wästgötha ståderne, ehuru belägne vid Wenern, förde all sin handel landvägen.

Digitized by Google

kon *M*), 9 r:st. för hvarje tunna gods; alla andra varor skulle betala efter slusstaxan vid Edet, dock icke mer hår för alla tre slussarne ån dår för en. Till att undvika uppehåll skulle råkningarne afslutas hvarje månad; Kronan skulle underhålla slussarne och löna betjeningen dårvid, o. s. v. Intressenterne afsade sig för öfrigt alla de förbindelser hvaruti Entreprenörerne kunde hafva ingått; men utlåfvade att hela transporten, emellan Carlsgraf och Åkerström, ej skulle blifva drygare ån 6 skill. för hvarje skeppund jårn, och 4 skill. för hvarje tunna gods; utom sådane omkostningar som vid Edsvågen blifvit erlagde öfver forlönen *N*).

M) För de som sågades vid Trollhättan, och således endast passerade Gustaf Adolphs sluss, skulle endast erlåggas tredjedelen.

N) Emedan de personer som köpte broen af Antonsson sjelfva ägde, eller voro commissionårer för, de största varutransporter som fördes till och ifrån Wårmeland, blef nu Edsvågen alldeles öfvergifven, ehuru de handlande förut afgjort, att hålldre nyttja den ån trådbroen, under förevändning att de starka ström-

Digitized by Google

Förslaget att göra en segelbar canal förbi sjelfva Trollhåtte fallen hade, under denna tiden, likväl icke blifvit alldeles förgåtet. Öfver-Director Thunberg ändrade den plan som hårtill förut varit antagen, och upgaf (1776) den som sedermera af Bolaget blifvit följd; dock med olika antal af slussar, och rakare Canal. Regeringen förklarade väl att Statsmedlen icke då tillåto att fullfölja den öfriga byggnaden; men Thunberg blef imedlertid ålagd att inkomma med vidare förslag dårom, isynnerhet efter den

dragen, emellan Carlsgraf och Trollhåttan, voro farlige för segelfarten. Vinsten af denna transport var ock ganska betydlig, och lårer den, de första åren, stigit till omkring 6000 R:d. Broen var likväl, ifrån början, byggd på de vilkor att den skulle borrttagas når Trollhåtte Canalen en gång blef fårdig, hvilket man då trodde skulle aldrig hånda, och når Bolaget sedermera blef ågande af de hemman som dår fordom tillhörde Kronan, fann det fördelagtigt att, af Bro intressenterne, tillhandla sig så väl sjelfva broen, som de ågendomar de under tiden köpt. Intressenterne emottogo likväl broen under arrende, af Bolaget, för de åren canal-arbetet råckte, och blef den sedan borrttagen då genomfarten var öpnad.

Digitized by Google

smalare dimensionen till 9 à 12 alnars bredd. Denna minskning i Canalens storlek tycktes vara nödig, åfven om man endast betraktar omkostnads förslagen, hvilka nu stego till 36 à 40 tunnor guld, och med den fond slussverket hade 1776 (128000 Dal.) trodde man icke att arbetet på mindre tid ån 30 år kunde blifva färdigt; Directionen begärde dårföre att årligen få 3 tunnor guld. Man föreslog sedan (1779) att åtminstone fullborda Canalen till Åkersjö, och beräknade omkostningarne därvid till 85396 R:d. 16 skill. spec.; men som Banken då redan indragit sitt understöd, följdes det beslut som redan var tagit, att göra Carlsgrafs och Åkerströms slussar färdiga, och låta det öfrjga arbetet hvila. Både Öfver- och Under-Directionen upplöstes därefter (1780) och Landshöfdingen Törne fick ensam tillsynen öfver slussverket.

Det kan icke nekas att arbetet blifvit fortsatt med mera drift under den sista Directionen, ån det förut varit sedan 1757. Om man ock invänder att penningetillgån-

Digitized by Google

garne varit flera, blir jämförelsen likväl till de sednare årens fördel. Åfven sparsamheten var större än förut. Utan att ingå i nogare beskrifning häröfn, vill man anföra ett exempel, som nogare utvisar huru hushållnings andan varit i aftagande eller tilltagande sedan Wimans tid. O)

O) Det är långt ifrån att författaren, genom denna anmärkning, vill kasta skugga på någon af dem som varit styrande vid Trollhätte arbetet. Flera missräkningar hafva förmodeligen skett af okunnighet än egennytta. Och denna okunnighet, i ett arbete af sådant slag, kan den på intet sätt ursäktas? Hvem har upteknat alla de misstag främmande nationer begått, innan de hunnit förfärdiga de verk vi sedermera sökt att likna? Då man således utifrån måste hämta de uplysningar man behöfde angående slussbyggnader, var det en naturlig följd att climatets olikhet skulle förordsaka hinder, hvilka på andra ställen icke funnos, och hvilka icke altid kunde förutses. Att i Directionerne varit både kunnige och patriotiske män behöfver icke uprepas; namnen af en Ollonberg, en Wargentin, en Jennings, en Tham, äro tillräcklige för att bevisa det; men det vore emot erfarenheten att tro något samfund kunna gifvas hvars alla ledamöter skulle äga lika grad af uplysning, likasom man icke eller, utan motsägelse af sjelfva saken, kan påstå att *t allt*

Digitized by Google

I det entreprenadcontract som Wiman 1749 slöt med Kronan, och dår hvarje arbets del var sårskildt vårderad, åtog han sig att bygga Kafvelströms dammen, och göra fördåmningen vid prästskedsfallen, för en summa af 8000 Daler. Utom den misslyckade paraboliske bågen torde icke eller de verkelige omkostnaderne mycket öfverstigit entreprenad summan; men det blef i alla fall icke betydeligt. Fördåmningen var endast provisionel, och uptogs således når dammen var färdig; men sjelfva dammen hade nu genom tiden, kanske åfven genom brist på tillsyn, fått några remnor, på hvilkas reparationer ouphörligt yrkades; man påstod att hela byggnaden var i fara, och att upskofvet icke fick räcka länge. Det drójde likvål år ifrån år utan

hvad som företogs vid Trollhättan, under denna perioden, var fritt för egennytta, och endast syftade på Kronans och det allmännas fördel. Smårre anecdoter härom hafva med flit blifvit förbigångne, emedan deras anförande icke till någon ting skulle gagna, och få af mine läsare lära hafva nog liten erfarenhet för att icke känna exempel af samma slag.

Digitized by Google

att något vidare företogs. — Men det år omkostnads förslagerna vi skola jämföra. Skulle man väl tro att reparationerne på denne damm blefvo 1772 utråknade till 174783 Dal. 16 st.? Detta år likväl summan i det förslag som då uppgjordes, och har man däruti tillika anmärkt att dammens nybyggnad skulle kosta 2 eller 3 gånger så mycket. Ett nytt förslag upsattes af Öfver-Directör Thunberg 1779, och ehuru penningarne imedlertid blifvit försämrade till hälften, och all ting dyrare i förhållande därefter, beråknade han likväl icke omkostnaden högre än till 12500 R:d. Spec. En omständighet som åtminstone bevisar mycket för de sednare åren. Det uptäcktes imedlertid att dammen hade så säker grund att ingen verkelig fara kunde hända, och ingen reparation företogs således förr än 1782.

Den förbindelse hvari lilla Edets slussverk står med den öfriga canalfarten, fordrar att jag lemnar mine läsare några underråttelser om detta slussverk, innan jag

Digitized by Google

fortsätter min historia om det som egenteligen rörer Trollhättans. — Lilla Edsslussen, byggd under Drottning Christinas minderårighet, och för Kronans räkning, blef, genom Kongl. Kammar-Collegii Resolution af d. 24 Mars 1651, med dess sågar och verk, öfverlemnad åt Göteborgs stad, under samma vilkor och arrende-summa som Inspectoren Hans Zinkler därföre årlagt; nämligen: att få behålla hvar tredje penning af slussarne. Detta contract tyckes oafbrutit hafva fortfarit, oagtad alla de planer som växlade vid Trollhättan, men omkring 1776 då slussen behöfde några reparationer, hvari Kronan skulle deltaga för två tredjedelar och Göteborgs stad för en tredjedel, upkom den frågan om icke slussen borde utvidgas, efter den storlek som för den öfriga Canalen var stadgad; man fann väl genast att detta icke var nödvändigt innan segelleden förbi Trollhättan företogs, och således beviljades ett upskof med utvidgningen, men 1778 skedde en ny besigtning, och därefter blef den andra meningen rådande. Som verkställigheten lik-

Digitized by Google

väl icke följde med förslaget, blef slussen stående obrukbar, till ett ganska stort hinder för rörelsen. Götheborgs stad begärde att få aftråda sin tredjedel til Kronan emot ersättning för de materialier den, på sin lott, redan betalt; Handels societeten gjorde däremot ansökning att, tills vidare, få bibehålla slussen vid sin förra storlek, hvaremot den erböd sig att göra förskott för reparations summan. Åndteligen afgjordes 1781 att Staden skulle få reparera efter sitt eget godtfinnande, och på egen bekostnad, ehuru Kronan lämnade därtill sina två tredjedelar i de materialier som redan voro upköpte för slussverkets räkning. Till att efter hand ersätta det förskott staden gjorde, skulle den få upbåra hela slussafgiften tills den förskutna summan, med ränta, var godtgjord, utom 200 R:d. som årligen skulle betalas til Kronan. Under det contractet afslutades föreföll en skuld af 2000 R:d. som blifvit lånte af några handlande, och hvilka man sade blifvit använde till upköpande af vissa materialier; denna skuld ville man gerna att Götheborgs

Digitized by Google

stad skulle åtaga sig tillika med slussen; Staden nekade icke eller at ingå däruti; men åstundade först att få veta huru vida dessa byggnings ämnen verkeligen funnos. Vederbörande ålades således att gifva uplysning härom, då svaret blef; "att Troll-"håttan tills vidare förstråckt dem för att "påskynda Edsbyggnaden, som troddes sko-"la ske för Kronans räkning, att någon "sten var redan nedförd, men att resten "låg qvar vid Trollhättan." Efter denna uplysning blef det ganska naturligt att skulden förföll, och att ägaren fick behålla sina varor, emedan Staden nekade betala dem; något Cement köptes likväl ifrån Åkerström, men det befanns vara odugligt till murningen.

Under byggnaden inkom det förslaget att utvidga slussen ifrån 9 till 11 alnar. Stadens äldste afslogo det; men emedan några handlande förbundo sig att betala hvad kostnaden, vid denna utvidgning, öfversteg 500 R:d. blef det antaget. — Något arbete var gjordt 1778; det sednare begyntes 1782,

Digitized by Google

och var så färdigt i September 1784 att slussen kunde öpnas. Omkostningarne härvid voro 20115 R:d. 11 r:st. För det närvarande år slussens långd 138 fot, bredden 22 fot, djupet $7\frac{3}{4}$ fot i porttröskeln, lågsta vattenhorizonten i slusscanalen $6\frac{1}{4}$ fot, differencen emellan öfra och nedra vattenhorizonten 10 fot.

Slutet af Gustaf den tredjes regering var allt för stormig att ett så betydande arbete som Trollhätte Canalen skulle kunna företagas. Sjelfva förslaget syntes nästan glömdt till 1793, då en patriotisk medborgare åter framställde det för allmänheten *P*), och kallade dess upmärksamhet till ett ämne som nyss förut blifvit betraktadt med köld, emedan utförandet varit räknadt ibland de drömlika företagande som endast på papperet kunna verkställas. En mängd af stridskrifter följde, hvilkas författare förmodeligen hade bättre afsigter än kun-

P) Det var författadt af Herr Brukspatronen Petter Bagge, och infördes anonymt i Göthebörgs allehanda 1793.

Digitized by Google

skaper, men hvarigenom flera uplysningar likväl vunnos, och en allmån önskan väktes för detta verks fullbordan. Trenne hinder borde i synnerhet undanrödjas: Kronans deltagande i arbetet; Canalens påstådda, onyttiga, bredd; och några ståders uteslutande råttighet att idka segelfart på Wenern. Alla dessa voro af betydenhet, och förtjena att särskildt betracktas.

Genom en olycklig erfarenhet har det blifvit ådagalagt, att omkostnaden vid de arbeten som företagas för Kronans räkning, nästan alltid, vida öfverstiger den som behöfves under enskildtas tillsyn, om ock dessa arbeten icke fullbordas med den långsamhet som ej sällan utmärker dem. Man behöfver icke hämta bevisen längre än ifrån sjelfva Canalfarten. Kanske gifves det få människor som kunna öfvervinna tillfällets retelser, då den egna fördelen är så tydelig, och förlusten, delad emellan de flåste i staten, blir så omärkelig på hvarje enskildt; och så vida detta upförande kunde tåla någon ursågt, skulle det säkert häm-

Digitized by Google

ta den ur allmänna lefvernet, dår den oegennyttige sållan blifvit ihågkommen, eller, kan hända, delat åra och belöning med personer af motsatt caractår. All ensidighet försvinner däremot då endast enskildta, för egen räkning, utföra ett arbete; en jämvigt af egennytta, från de styrandes och verkställandes sida, måste nödvändigt förordsaka mera billiga öfverenskommelser; och så snart deltagandet år öpet för alla, så snart stadgarne hindra de rikare att monopolisera inkomsterne till sine öfrige medborgares förfång, måste fördelningen af vinsten vara gjord på det mest råttvisa sått. Kronans fördel hårvid skall visst icke blifva så betydlig på papperet; men den skall blifva såker, och den möjliga förlusten mångfalldigt finnas ersatt om det verk som företages kan bidraga till det allmännas vål, till upmuntran för idogheten, till nya utrymmen för slögder och konster.

Allt ifrån 1756 hade man haft den öfvertygelsen att genomfarten vid Trollhåttan tjenade till ingen ting, om icke de oforme-

Digitized by Google

liga Wenerskutorna kunde passera Canalen, ehuru egenteliga ordsaken till dess föreslagna bredd, af 18 alnar, skulle vara att smårre Krigsfartyg måtte, genom Göta elf, komma till Wenern, Ännu påstå många i Landsorterne, att Götheborgs handlande, genom sitt inflytande, utverkat att förslaget till en smalare canal beviljades; man påstår att Götheborgrarne härigenom velat hindra de städer som ligga omkring Wenern att, med sina egna fartyg, segla till andra svenska hamnar, och kanske, i fall stapelrättighetens gamla tvång framdeles skulle uphäfvas, äfven utrikes. För de som känna Göta elf, med dess strömdrag, idor, och grund, som sett skildnaden emellan segelfarten i Wenern och salltsjön, och som veta att stapelstadsrätt och läge icke åro nog för att idka en vidsträckt utrikes handel, för dessa lårer man icke behöfva att framställa motskål. Hvad de förra angår önskar man häldre att uplysa dem än förlöjliga deras påstående; men det har alltid varit en erkänd sanning att okunnigheten icke tål öfverbevisningar, och det torde

Digitized by Google

blifva svårt att finna antagliga skål emot den, som vill försvara att Trollhätte slussarne icke åro nog djupa, ehuru man, med sånklod, kan öfvertyga honom att Götha elf, på vissa ställen, är grundare. Inrättningen af segelfarten på Wenern är ömkelig, och var det ännu mer då Trollhätte-Canalens sista plan upkom, skeppsbyggnaden där har ännu icke hunnit utvickla sig långt ur sin första råhet Q), och dess sjömän, oförfarne, oduglige, öfvergifva icke sällan fartyget då en oförmodad storm skrämer dem, och de se sig utväg att, utan fara, komma i land. Det är sannt att i Wenern finnes en mängd af skär, isynnerhet i Lurö skärgård, emellan Kållands Ö och Wärmelands Näs, men äfven där finnas flere segelleder; genomfarten är dessutom så korrt, och både östra och västra delen af sjön så rymlig, att med goda fartyg och skic-

Q) Att några fartyg af bättre construction blifvit byggde de sednare åren, likasom på försök, gör intet undantag i denna anmärkning, emedan förhållandet i det hela är nästan det samma.

Digitized by Google

skickelige sjömån borde skeppsbrott ganska sållan kunna förefalla där. Jag vet att Wenerns beseglare, och kanske större delen af deras redare, skola finna detta påstående orimligt; de skola fåfångt tillåta mig att vådja till erfarne sjömån, som öfverfarit verldshafven under stormar hvarom de icke kunna göra sig något begrepp, och emellan störtsjöar emot hvilka, oagtat deotró, man kan försäkra dem att Wenerns böljor icke tåla någon jämförelse.

Jag vill icke tröttа läsaren med upräknandet af alla de invänningar som i detta ämne blifvit gjorda: de äro alla af lika värde; de lägga den närvarande segelfarten, på Wenern, till grund för den som i alla tider skall nyttjas där; de förutsätta att alla de fartyg som kunna flyta i lugnvattnet nedanför Trollhättan, med lika lätthet skola passera elfven: de antaga sluteligen för en möjlighet att man kan idka utrikes handel med skutor, som endast kunna segla för de vind, och med sjöfolk som hvarken känna

Digitized by Google

compass eller sjökort: — Uplyste läsare måga dömma om de förtjena att vederläggas.

De privilegier som vissa städer ägde, att ensamme befragta vissa varor öfver Wenern, voro äfven ett betydeligt hinder. Wåra skrå ordningar, oagtat alla missbruk, alla olägenheter de förorsaka, hafva genom sin ålder vunnit en sådan helgd att de visaste regeringar icke vågat krossa dem, och Trollhåtte Canalen var af ingen nytta för riket om en allmån frihet att begagna den icke följde dess öpnande. Dessa privilegiers uphåfvande blef således yrkadt, och bestridt med samma skål som alla gamla missråkningar blifvit försvarade: afgörandet berodde likväl på Regeringen, och näringstvånget hade alla skål att frugta.

Men om Kronan skulle lämna allt deltagande i slussverket, fordrades äfven att de som intresserade i arbetet blefvo disponenter af de ägendomar som för Kronans råkning, tid efter annan, blifvit köpte vid Trollhättan, och bestodo af några hemman

Digitized by Google

och vattenverk, tillika med de redan färdiggjorde slussar i Carls graf och vid Åkerström. Förmodeligen har alldrig Kronans rätt blifvit mera envist försvarad ån vid detta tillfälle; alla fordna förslag att göra Canalfarten till ett Regale blefvo nu omstöpte och förnyade, och en oväldig granskare af de motsägelse skrifter som utkommit i detta ämne, skall tydeligen finna att man hälldre ville alldeles hindra segelfarten förbi Trollhättan, ån tillåta att Kronan afträdde ofvannämde ägendomar till ett Bolag, som icke bestod af några få personer, utan lämnade öpet deltagande åt hvarje svensk undersåte. Det blir en evig åra för Hertigen Regenten att hafva befordrat ett företagande emot hvilket fördomarne och egennyttan upreste så många hinder. Få Furstar låra haft tillfälle att upmuntra ett verk som med mera rätt invigt deras namn åt odödligheten, och ibland dessa få, huru ofta hafva icke blodiga bragder tagit företrädet framför de nyttiga; huru ofta har icke glansen af ett segertåg berövat Monarker det rygte de sökt att vinna, och utplånat

Digitized by Google

deras storhet hos en mera uplyst efterverld, hvars enda offer åt deras minne varit medlidande *R*).

Under en resa som Konungen, tillika med Hertigen, företog om sommaren 1793, blef åfven Trollhättan hedrad af deras besök. Åtskilliga förslag och ansökningar, om företagandet af denna canalfart, inlämnades vid detta tillfälle, och straxt efter ankomsten till hufvudstaden tillförordnade Hans Maj:t en Committée, som skulle granska alla hårôfver ingifna planer *S*). Enligt de förslag som Directôr Thunberg upgifvit skulle omkostnaden vid Trollhätte Canalens iståndsättande stiga till 477777 Riksdaler

R) Ibland sine befordrare får Trollhätte Canal verk åfven räkna Herr Stats Secreteraren Rosenblad, af hvars inflytande dess framgång isynnerhet understöddes.

S) Committéen tog sin början den 13 November och bestod af följande Ledamöter:

Hans Exellence Herr Riks Cancelleren m. m. Friherre Fredric Sparre. Ordförande.

Herr Stats Secreteraren M. Rosenblad.

Digitized by Google

37 sk. 4 r:st., men efter de minskade dimensioner, som sedan blifvit antagna, till 250000 R:d. Konungen hade redan låtit förklara att denna summa ej kunde förskjutas af Statsverket, och det blef således deputerades åliggande att yttra sig öfver de förslag som enskildte upgifvit för att fullborda arbetet.

Häribland granskades först Lagman Antonssons anbud, att, för en summa af 433333 R:d. 16 sk., åtaga sig sluss- och Canal arbetet. Förslaget ägde den skenbara fördel att utan Kronans bekostnad kunna verkställas; men tillika den tydeliga oråttvisa att betunga allmänheten med en verkelig beskattning. Enligt hans plan borde

Herr Contre Admiralen, och Commendören af Kongl. Svärds Orden, Victor Stedingk.

Herr Landshöfdingen Eric af Wetterstedt

Herr Directören vid Ost-Indiska Compagniet, William Chalmers.

Herr Director Clas de Frietzky.

Herr Öfver-Directören M. Ankarsvärd.

Herr Brukspatronen Petter Bagge,

Digitized by Google

hvar tionde tunna sill, som fiskas i Göteborgs och Bohuslåns skårgård, tillfalla Trollhätte slussverk; och att bevisa Kronans rättighet dårtill, anförde han det så kallade Helge Ands Holms beslutet vid 1282 års Riksdag, tillika med några flera åberopade, och af honom förtydda, författningar. Om ock icke sillfisket, genom många Kongl. resolutioner, blifvit upmuntradt, och befriadt ifrån alla andra pålagor än det itrån början dragit; om det ock icke utgjorde den vigtigaste näringsgren för Sveriges västra kust, och, likt alla andra näringar, aftynar om det förtryckes, måste man likväl finna, äfven med den flygtigaste eftertanka, att tyngden af beskattningen kunde, genom ett stegradt pris, undgås af fiskaren, och skulle således egenteligen falla på dem som köpte denna nödvändighets vara. Dessutom var sjelfva upbörden underkastad så många missbruk, och blottställd för så många underslef, att Kronans rätta behållning alldrig kunde svara emot allmänhetens förlust, äfven om man skulle medgifva att en sådan afgift kunde pålåggas utan Ståndernas samtycke.

Digitized by Google

Hvad sjelfva byggnaden angår ville Antonsson verkställa den med lånta penningar, som skulle återbetalas i den mån sill-tionden inflöt. Imedlertid skulle slussverket, med dess inkomster, förblifva i hans händer, och först återställas till Kronan når hela summan var betald. Men då Regeringen förkastade den fond han föreslagit, förföll äfven hans entreprenad anbud, till hvars fullgörande han dessutom icke erbjöd någon säkerhet, för hvilken ordsak alleha det icke tycktes förtjena någon upmärksamhet.

Capitånen och Riddaren von Törnes anbud var mindre konstladt, men dårföre icke mera fördelagtigt. För att genom privata lån erhålla den summa som fordrades till sluss- och Canal-byggnaden, ville han, för 283333 R:d. 16 sk. pantsätta och använda alla de inkomster slussverket ägde, och det så länge tills alla omkostnader, både med hufvudstol och 5 procents ränta, voro betalte, hvarefter alltsammans skulle tillfalla Kronan. Om detta förslag, utan att möta några olägenheter, kunnat verk-

Digitized by Google

ställas, och Entreprenören erbudit en tillräckelig borgen för de ägendomar han ville emottaga, eller upgifvit någon viss tid inom hvilken den lånta summan bordt vara betald, hade hans anbud varit för Kronan af stor betydenhet; de omständigheter som nu förefölle gjorde det, däremot, ganska vådeligt. Om förpantningen af slussinkomsterne blifvit af Konungen authoriserad för Capitän von Törnes lån, kunde möjligtvis hänt att han, genom döden, eller andra tillfälligheter, blifvit ur stånd satt att fullborda canal-byggnaden; tusende omständigheter kunde göra att penningarne icke blifvit rätt använde, och summan otillräckelig. Kronan hade, i sådant fall, varit tvungen att först betala de uptagne lånen, och dyrt nog återköpa sina egna slussar innan någon vidare anstalt kunnat företagas att fortsätta arbetet; så att man härigenom skulle föras längre ifrån ändamålet än man verkeligen var.

Men om ock sluss- och Canalverket genom denna entreprenad blifvit fullbordad, var det likväl ganska osäkert om Kronan

Digitized by Google

skulle nånsin dårutaf dragit någon fördel. Afgiften på de varor som passera Trollhåttan torde förmodeligen aldrig hafva blifvit tillräckelig för att betala omkostnings summan med dess fortfarande ränta. Kronan skulle således förlorat de inkomster den redan ägde af sina slussar, och det skenbara hoppet att med mångfalldig ersättning återfå dem, skulle för alltid blifvit ett fruktlöst förslag.

Tredje anbudet gjordes af åtskillige bemedlade handlande i Götheborg, i förening med en stor del af de Bruksägare och Possessionater som voro boende dels i Wärmeland, dels omkring Wenern och Götha elf, tillika med åtskillige städers innevånare hvilka af inrättningen väntade sig nytta och förmån, och således voro mest angelägne om arbetets snara fullkomnande *T*). Det-

T) Emedan Herrar Chalmers och Bagge blifvit i synnerhet anmärkte af Allmänheten såsom de första driffjädrarne till den nya Canalfarten, genom den sluss som af Hans Majt Konungen fått deras namn, och minsta delen torde känna det tal Herr Baron

Digitized by Google

ta anbud kan inhämtas af de privilegier som dårefter blefvo utfärdade, och i sammandrag skola anföras; man vill endast, i förbigående, lämna några uplysningar om de inkomster af slussar och ågendomar hvilka af al-

Silfverskåld höll vid Actieägarnes allmänna sammankomst, den 5 Julii 1796, där en berättelse om deras förtjenster härvid finnes införd, lärer det icke vara obehageligt om jag här uprepar några af de omständigheter, som gifvit första anledningen att bringa denna plan i verkställighet. Närvarande personer hafva meddelat dem.

1793, under ett tillfälligt samtal, emellan Herr Director Chalmers och Herr Brukspatronen Peter Bagge, om arbetet vid Trollhättan, beklagade den sednare att detta vigtiga verk var aldeles lämnadt i förgåtenhet, att några intresse motarbetade alla försök till dess företagande, att det icke kunde fullbordas på Kronans bekostnad, och att det svårligen torde öfverlämnas åt enskildta. Den förre, som insåg hela nyttan af en fri segelfart emellan Wenern och Hafvet, delade sin väns känslor, och anmärkte i synnerher att arbetet förmodeligen aldrig skulle blifva färdigt om enskildta icke kunde vinna tillåtelse att fullfölja det; han åstundade därföre att Herr Bagge, såsom kännare af belägenheten, skulle skrifteligen upgifva den plan han fann tjenligast til slussverkets fullbordande, och låfvade att sjelf göra alla försök

Digitized by Google

Ja entreprenad sökande blifvit begärde, och hvilka, såsom förenade med Canalverket, icke utan mycken svårighet kunde afsöndras ifrån det hela.

till dess verkställighet. Konungens då väntade ankomst till Götheborg stärkte honom i hoppet om en lycklig utgång.

Hvar och en svensk, som med upmärksamhet betraktat de händelser han öfverlefvat i sitt fädernesland, måste hafva funnit dem, som, med sann patriotism, påyrkat nyttiga företagande, men, misskände eller misstydde, blifvit borttskrämde af fördomarne eller andras egennytta innan deras afsigter vunnits, ofta innan de blifvit granskade. Undrom då icke om många nyttiga planer ligga i glömska, sedan deras uphofsmän blifvit varnade af likars öden. Det gifves visserligen få som med egna upoffringar önska att tjena det allmänna, men vida mindre är deras antal som vilja gagna det då de veta sig svårligen skola vinna sine medborgares rättvisa och tacksamhet. Hårtill fordras nästan altid en svensk som i främmande länder sett konsternas förträde framför i Norden, som dår brunnit af begår at befordra dem i sin fosterbygd, och under sitt vistande ibland främlingar förgätit det agg och den illvilja, som, under hans ådla bemödande, skall möta honom hemma. —— Mine läsare torde förlåta denna afvikning; den var nödvändig för att icke göra orätt-

Digitized by Google

De kostnader Kronan gjort på slussverket i Gotha elf stiga till öfver ep Million R:d. men det är icke härefter man bör döma deras verkeliga värde; inkomsterne svaråde på intet sätt emot utgiften, och bestodo de, enligt Stats utredningens betänkande, i följande Artiklar:

Slusspenningar - -	R:d. 2000 —
Hemmans skatter - - -	6 —
Arrende medel - - - -	1050 —
	R:d. 3056. —

visa åt flera, äfven bland förra Trollhätte Directionernas medlemmar, som, med de bästa afsigter, ingen ting kunnat uträtta till canalverkets sanna fördel.

Directör Chalmers, nyss hemkommen från ett flera-årigt vistande utrikes, anrog med enthousiasme Herr Bagges plan, öfvertalade flere handlande i Göteborg att underskrifva första ansökningen därom, och öfverlämnade den sjelf åt Hertigen Regenten. Om hösten blefvo Herrar Chalmers och Bagge kallade till Stockholm att bitråda den Commitée som skulle undersöka de öfver Trollhätte farten inkomna förslag. Nit, verksamhet, oegennytta, förenade med en noga kännedom af stället, kunde icke förfela ett ändamål under uplyste domare: följderne hafva redan visat sig.

Digitized by Google

Härifrån afdrages följande utgifter:

Löner för Directören och betjeningen -	R:d. 600 —
Pensioner - - - - -	349: 32
Arfvoden - - - - - -	333: 16
Slussöpnings kostnad - -	300 —
Krono utlagor - - - -	29 —
Extra utgifter - - - -	83: 16
Summa R:d.	1695: 16.

Och som reparationerne vid slussverket årligen medtogo omkring 400 Riksd. återstod i behållning 961 R:d. hvilket utgjorde Kronans egenteliga gåfva. Men åfven den kunde icke sägas vara borrtskänkt till Bolaget, då det förbandt sig att, efter vissa frihets år, betala ett öfverenskommit arrende *U*).

U) Man har frågat hvarföre icke Kronan åfven begärde borgen af Bolaget, då därpå gjordes så mycket afseende hos de andre entreprenörerne. — — Voro då icke subscribenterne sjelfve löftesmän för Canalverket, i förhållande af den summa de teknat? Hvad

Digitized by Google

Den 13 December 1793 utfärdades således Privilegium för ett Bolag, som, under namn af *Trollhätte Canal och Slussverks Bolag*, förseddes med vissa förmåner och rättigheter, hvaremot det skulle fullborda och underhålla segelfarten förbi Trollhättan. Innehållet af detta Privilegium, tillika med de Bolagsreglor som samma dag undertecknades, är i synnerhet följande:

"Alla Svenska undersåtare ägde frihet att genom subscriptioner deltaga i Bolaget."

"Alla Kronans ägendomar vid Trollhättan; Gustafs och Gustaf Adolphs slussar, m. m. uplåtos åt Bolaget, under perpetuelt arrende. Hemmanen skulle bibehålla deras Krono natur, och ingen afsöndring nånsin vara tillåten. Under arbetstiden, och i 20 år efter canal, och slussverkets fullbordande, beviljades Bolaget frihet för

vågades, utom några års inkomster af de förutnämde ägendomar, hvilka nödvändigt skolat återfalla till Kronan ifall arbetet icke kunnat verkställas, emedan förbindelsen att innom vissa år fullborda det måste innefatta detta vilkor.

Digitized by Google

arrendes erläggande; men efter dessa frihets års förlopp kommer det att till Kronan betala, i 15 år 500 R:d. årligen, därefter, i andra femton år 1000 R:d. årligen, sedan i 20 år 1500 R:d. årligen, samt efter den tiden, och allt framgent, 2000 R:d. årligen, utan att någon minskning eller förhöjning sedermera må åga rum."

"En arbets commendering af 1000 till 1200 man skulle årligen bistå Bolaget till arbetets bedrifvande. Ekevirke till slussportarne fick å Kronans skogar huggas utan betalning, och 800 Centner krut till bergsprängning skänktes ur Kronans förråder."

"Sjöfarten emellan Wenern och saltsjön förklarades fullkomligt fri, öpen och oinskränkt för alla inhemska."

"Emot dessa förmåner skulle det åliggande Bolaget att innom fyra, eller sist sex år, räknade ifrån 1794 års början, fullborda canal och slussbyggnaden, och i alla tider hålla den i godt och fullkomligt stånd, så

Digitized by Google

att segelfarten på Göthа elf, då is icke hindrar, alltid må vara öpen och brukbar; upmuddringar i elfven, i Carls graf, och utloppet i Wenern skulle verkställas till 6½ fots djup, och inga byggnader i Göthа elf anläggas som kunde blifva segelfarten till hinder."

"Canalens och slussarnes bredd fastställdes til 22 fot emellan portstolparne, djupleken till 6½ fot i porttrôsklarne, efter Göthа elfs lågsta vattenhorizont beräknadt, samt längden af hvarje sluss till minst 60 alnar".

"Emedan all slussverkets ägendom blifvit uplåten åt Bolaget, borde det åfven iklåda sig dess skyldigheter, hvaribland voro pensioner till vissa personer som haft göromål därvid."

"Till insamlande af byggnads summan inråttades Actier, hvardera på 100 R:d. i Riksgåldsmynt, ställde på Innehafvaren, och gållande i hvars hand de må finnas. Af dessa

Digitized by Google

dessa 100 R:d. insattes vid antekningen, och Actiens emottagande, 10 procent; då vidare tillskott behöfdes kundgjordes dårom, några månader förut, i allmänna tidningar. De Actie ägare som under 6 månader försummade att göra insättningar, blefvo dårom, genom allmänna tidningar, tvänne gångor påminte, och då ingen vidare insättning under de 6 följande månader skedde, ansågs Actien såsom försvunnen och dödad.

"Första insamlingen besörjdes af de 6 Directörer som Kongl. Maj:t genast utnämde till Octroyens emottagande. Dessa voro: Commerci Rådet Carl Arfvidson; Directören vid Svenska Ostindiska Compagniet William Chalmers; Majoren, Friherre Nils Silfverskold; Directören Claes Frietzky; Brukspatronen Petter Bagge, och Brukspatronen Carl Fredric Uggla. Då Actierne voro utdelte blefvo deras ägare sammankallade att sjelfve ibland sig utvälja 6 Directörer, hvaraf åtminstone tvänne skulle vara af de först utnämde. Då verket är helt och hål-

Digitized by Google

let fullbordadt, blifva Directörerne ej mer ån fyra.

"Hvartannat år böra Actie ågarne sammankallas till Göteborg, uti Julii månad, för att välja tre Revisorer, hvilkas fullmagt ej gäller för mer ån tvänne års Revision; tvänne Directörer afgå åfven hvartannat år, och nya väljas i stället. Detta ombyte skedde de första åren genom lottning, men förfares därmed sedermera efter den tour, att de tvänne ålste Directörerne ombytas. Likväl år det Actie ågarne tillåtit att åter invotera en eller flera af de afgående Directörer och Revisorer.

"Om de afgående Revisorers berättelser skulle innefatta större betänkligheter mot en eller flera i den varande Direction, må hvarje sådans qvarblifvande eller afgång decideras genom Actie ågarnes votering; men skulle Revisorerne finna alla Directörerne vara lika anmärkningsvärde, och således böra skiljas ifrån förtroendet, så må dock, på det Directionen ej måtte blifva

Digitized by Google

aldeles ny, Actie ägarne falla med sitt val på en af de förre Directörer, den de oagtat dessa anmärkningar ändå kunna hysa måsta förtroende till.

"Hvarje Directör bör äga minst tio Actier, äfvensom hvar Revisor bör vara Actieägare; skulle någon af dessa söka afstå sin ägendom till sina borgenärer, måste han straxt lämna sin förvaltning vid verket.

"Under Arbetstiden utdelades årligen 5 procents ränta til Actieägarne. Vid utdelningen framdeles iagttages, att en summa af 3000 R:d. efter hand samlas och utlånas emot lägre ränta och full säkerhet, att kunna efter en månads upsägning återbekommas till hjelp vid oförsedde händelser. Skulle årliga vinsten gå till mer än 9 procent, skall af öfverskottet samlas en förråds cassa af 10000 R:d., de ofvannämde 3000 R:d. inberäknade, hvilken skall i fem eller flera delar utlånas; då denna summa, ämnad att vara i beredskap om någon stor oförsedd reparation kunde infalla, blir fylld,

Digitized by Google

bör sedan hvad som öfverskjuter 9 procents utdelning, användas att göra förbättringar vid Canalverket till låttning för sjöfarten.

"Ingen ändring får väckas i dessa reglor af mindre antal än fyra femtedelar af Actieägarne, och måste den föreslagna ändringen likväl hos Konungen anmälas till fastställande."

Samma dag utfärdades äfven en Taxa för de varor som föras genom Canalen. Vid författandet häraf har den grund blifvit följd att afgifterne genast nedsattes flera procent emot hvad förut, för brotransporten, mäst betalas *V*). Efter 12 års

V) Andra omständigheter bidrogo äfven till Taxans jämkning; således sänktes afgiften på Stenkol till 2 sk. tunnan, emedan man gärna ville upmuntra brytning och export däraf, och afgiften på Wed uptogs till 24 sk. per stafrum, på det icke så mycket måtte nedföras till Götheborg och trankokerierna, att bruksrörelsen däraf kunde lida. Skulle detta likväl ske, förbehöllo Brukságarne sig rättigheten att utverka förbud emot Wedtransport ut Wenern förbi Trollhättan.

Digitized by Google

förlopp blir ett ytterligare afslag på vissa artiklar, och i Bolagsreglorne år dessutom infördt, att om inkomsterne så öka sig att utdelningen årligen öfverstiger 10 procent, böra slussafgifterne, i samma mån, minskas.

I följe af dessa författningar öpnades en Subscription, för att samla de penningar som behöfdes till verkets fullbordande. National andan, väckt af et gagnande företag, visade sig nu i sin fulla styrka, och inom 14 dagar teknades:

i Stockholm - -	R:d.	346400 —
i Götheborg - - -		325000 —
i Christinehamn - -		93800 —
Tillsammans	R:d.	765200. —

Actieägarnes första allmänna sammankomst skedde d. 22 Maji 1794, på Handels Societetens rum i Götheborg, då följande Directörer valdes:

Herr Directören William Chalmers.

Herr Majoren Baron Nils Silfversköld.

Herr Brukspatronen Petter Bagge.

Digitized by Google

Herr Johan Hindric Damm.

Herr Grossh. And. Andersson i G:borg.

Herr Grossh. J. H. Scharp i Stockholm.

samt till Revisorer:

Herr Landshöfdingen E. af Wetterstedt.

Herr Directör Claes Frietzky.

Herr Grossh. Jonas Malm i Göteborg.

Denna Direction emottog genast förvaltningen, och fortsatte den med en drift som svarade emot intressenternes väntan. Det var isynnerhet angelåget att Bolaget ensamt blef ägande af all den mark och grund hvarigenom Canalen skulle dragas; detta skedde genom köp; men i anseende till sjelfva Canalen voro tvånne vågar i förslag; de åro redan förut nämde; den ena var ingifven af Directör Sohlberg, 1757, till Deputationen i Wennersborg; den andre var upgifven af Öfver-Directören Thunberg 1776. Båda öfverenskommo däruti att Canalen borde ledas ifrån Kafvelströms dammen till Olide östra gärde, men

Digitized by Google

enligt den förra planen skulle man genast, öfver och genom bergen, gå rakt ned till elfven vid Jordsten; då efter den sednare, farten borde ske, genom Åkersjö och Dal, till Åkersvass. Båda voro föreslagna efter de stora dimensioner af slussar, som blifvit följde i Carls gräf och Åkerström, båda medförde stora svårigheter. Den ena vågen skulle anläggas i et brant och sköligt berg, där man icke var säker för ras, och där fartygen, vid upgåendet, hade att stråfva emot en strid och häftig ström; den andre var kostsam och besvärlig, emedan flera af dess slussar skulle byggas på rustverk.

Slussverkets Mekanicus, Herr Directör Schweder, föreslog den första af dessa vågar; men Directör Nordvall, hvilken på Directionens åstundan infunnit sig vid Trollhättan som rådgifvare, ansåg Thunbergs plan för den bästa; han fann att de olägenheter man därvid frugtat, till större delen, försvunno genom slussarnes förminskning ifrån 91 till 60 alnar; han förmodade att i det största berget, nedan om Åkersjö, var full-

Digitized by Google

komligt rum för 6 slussar, och att 400 alnar längre ned, i Åkersdal, fanns fast berggrund för en damm, och trenne slussar, där nedanföre, som skulle byggas af huggen sten. Genom hvilka 9 slussar hela den åstundade vattensänkningen, af 113 fot, utan fara kunde åstadkommas. Denne sednare planen blef således, åfven på Konstmästare Eurenii tillstyrkan, antagen och följd. Förslags kostnaden torde åfven kommit i öfvervägande. Ifrån Olide östra gärde till elfven, steg den, efter nogaste granskningen af Directör Schweders project, till 74859 R:d. 16 sk., men efter Directör Nordvalls till 63581 R:d.

För at kunna fortsätta verket under en skickelig och erfaren mans tillsyn, antogs Directör Nordvall att hafva styrelsen vid arbetet. De båda verkställande Directörerne, Herr Baron Nils Silfversköld och Herr Peter Bagge, understödde fortgången genom den mest oegennyttiga verksamhet. Herr Bagge, såsom boende närmast intill Trollhättan har isynnerhet använt sin tid

Digitized by Google

och möda att gagna verket; Herrar Chalmers och Andersson emottogo de inflytande penningarne och voro ansvarige dårföre.

Actie ägarnes bifall var en följd af Directionens patriotiska nit; genom dess uppmuntran, genom dess verksamma omsorger, öfvervunnos de svårigheter som tillfällige händelser lade i vågen för arbetet; och om någon enda intressent med mindre erkånsla ansåg Directörernes företagande, ägde de likväl den yttre tillfridsställelsen att gillas af de öfrige, och den inre, att utan belöning hafva gagnat sine medborgare.

En detaillerad beskrifning öfver verkets fortgång skulle vara både öfverflödig och tröttsam; vi anmärke endast att i berget nedom Åkersjö icke blef rum för mer ån 5 slussar, och att grunden för hälften af den öfversta, måste sökas på några alnars större djup; emedan där man först förmodat vara berg icke fanns annat ån en måsse, hvars flytande massa ständigt hotade att störta öfver de grafvande. En

Digitized by Google

nåstan dylik olägenhet inträffade vid den nedersta slussen där grunden måste danas genom pålning och rustverk; emedan det berg man trott sig finna vid borrningen icke var annat än stora kullerstenar. Directör Nordvall hade icke vid förslagets upgörande haft nog tid att sjelf anställa undersökningar, och de afvägningscartor som lämnades honom voro icke nog säkra. Dessa, med flera omständigheter, vållade en längre utdragt på tiden än man förmodat, och ökade omkostnings summan genom räntor.

Af subscriptionen uptogs 50 procent eller 382600 R:d. I den nyligen utkomna relationen öfver Trollhätte Canal- och slussverks förrättade arbeten, upföres kostnads summan vid byggnaden, räknad till slutet af år 1800, till 358988 R:d. 18 sk. 11 r:st.

De afgående Directörer blefvo genast invoterade, så att verket fortsattes, oafbrutet, under samma personers vård; utom det att nuvarande Herr Öfversten och Ridda-

Digitized by Google

ren Baron von Platen valdes till Director, d. 2 Julii 1798, efter Herr J. H. Damms död.

Den 14 Augusti 1800 gick det första fartyget upp och utföre slussarne. — En högtidlig scene. — Canalens stränder voro upfyllde af åskådare, hvaraf många, kanske dittills, betviflat möjligheten af det företagande de nu sågo upfylldt. Mängden af de misslyckade försök som förut blifvit gjorde, allmänhetens så länge spända väntan, åsynen af Götha elf, hvars brusande vågor tyckas gäcka den svage dödeliges förmåtenhet; allt bidrog att göra dagen efterlängtad och minnesvärd, allt ökte de närvarandes tillfredsställelse, och gaf ett nytt hopp åt svenska folket att genom ökade näringar återvinna sin välmåga, att genom nya storverk, i fredens sköte, förvärfva en åra, som skall öfvertråffa den det fordom vunnit genom vapen.

Föreställningen af Trollhätte canalen medför nödvändigt ett begrepp om den allmänna nytta den kan och bör åstadkom-

Digitized by Google

ma. Icke för konsten af sin inrättning har man vågat kalla den ett storverk, och åskådaren finner visst ingen ting som väcker dess förvånan. Men detta arbete är det enda, af samma betydlighet, som finnes innom fäderneslandet; nästan ett helt sekel har det syslosatt våra ypperste snillen, och den enkla plan som blifvit följd förtjenar icke mindre upmärksamhet än den konstigare som misslyckats. Om Directör Nordvall vid denna plans verkställande röjt en verkelig förtjenst, om man till den ändan önskat att föreviga dess namn, genom inhuggning däraf i det höga berget hvarigenom slussarne blifvit dragne, måste man likväl, icke utan anledning, förmoda att Directionens blygsamhet gifvit detta förslag, för att åt en annan ensamt öfverlämna åran af et arbete hvars förtjenst till så stor del tillhörer den. Jag bör icke dömma härom. Vid en allmän sammankomst har man redan önskat att vid Trollhättan få se, förvarade åt efterverlden, de personers namn, som med så utmärkt nit och oegennytta, utan minsta afseende på sin

Digitized by Google

möda, haft styrelsen vid arbetet, och fullbordat det; hvarföre skall en kommande tid icke få vörda deras minnen då den njuter deras välgerningar; eller är det ett af månskligheten missöden att odödligheten sällan tillfaller andra än dem som väcka vår förundran, och att glömskan merendels blir deras lott som förtjena våra välsignelser.

Emedan Trollhätte sluss- och canalverk är det första arbete i sitt slag innom Fosterlandet, vore det ett underverk om man därvid icke skulle begått åtskilliga förseelser; de hafva icke eller undfallit Directionens egen upmärksamhet. Jag skulle således fela emot den oväldighet jag alltid bemödat mig att följa, om jag icke framställde de misstag och brister som röjas vid Canalbyggnaden, äfven af dem som ej äro konstdomare. Må ingen härvid beskylla mig för ett onödigt begär att klandra: Uptäckter af detta slag bli en undervisning för framtida arbeten, och jag hyser för mycken agtning för de män som haft styrelsen vid slussbyggnaden, att tro dem kunna förtörnas af mina anmärkningar.

Digitized by Google

Då arbetet skulle börjas var ingen viss plan upgifven; den Mekanicus som, efter konstmästaren Eurenii död, antogs, var förut obekant på orten, och andra göromål hindrade honom att ofta vara tillstädes de månader då det mästa arbetet borde förrättas. Mindre noggranna undersökningar om belägenheterna voro gjorde, och man litade hårpå utan att tillräckeligen granska dem. Directionen, sammansatt af Män hvilkas yrke alldrig varit byggnadskonsten, kunde icke förutse alla möjliga svårigheter, hvilka nu förordsakade att arbetet räckte tvänne år längre än man förmodat. Denna utdrägt ökade omkostnings summan, dels genom de tvänne sista årens räntor, som gingo till 34400 R:d., dels genom den tilltagande dyrhet som myntets försämrade värde åstadkommit, hvarigenom alla materialier stego i priset, och arbetsfolkets förra dagspenning blef otillräcklig.

Likväl torde största förseelsen vara den, att icke hafva dragit Canalen i raka linier öfver allt där det varit möjligt. Man

Digitized by Google

kan icke begripa huru någon besparing skett genom dessa ormslingringar, emedan vågens längd ökes af krökningen; om ock man därigenom träffat några lägre berg; så att kostnadens förminskning säkert är mera inbillad än verklig. Men om äfven flera svårigheter varit att öfvervinna genom en rakare Canal, hade segelfartens större bequämlighet blifvit en tillräcklig ersättning därföre; det hade då varit möjligt att begagna sig af segel på de ställen där strändernas låghet tillåta det; och mödan hade minskats för de fartyg som ville tråla sig fram, om man icke varit tvungen att draga vågen ofta på flera famnars afstånd därifrån *X*).

Som en blott beskrifning öfver sjelfva Canalens och Slussarnes läge nödvändigt måste blifva svår att begripa, finner jag mig förbunden att hänvisa mina läsare till

X) Vid slussportarne hade man, kanske med mera fördel, kunnat göra den inrättningen att de blifvit af parabolisk skapnad, då den paraboliska figuren gör ett säkrare motstånd, emot vattentryckningen, än den vinkelformiga.

Digitized by Google

de dårôfver utkomna Cartor, dår vattensånkningen och transversal sectionerne åfven kunna inhåmtas, och, i det stållet, fortsåtta beråttelsen om det som nåmnare hôrer till historien.

Genom ôfverenskommelse med Magistraten och Borgerskapets åldste i Gôtheborg, blef lilla Edets sluss ôfverlåmnad åt Bolaget emot ett årligt arrende af 1200 R:d.; af hvilken summa staden likvål betalar 200 R:d. till Kronan, enligt dess Contract med Kammar-Collegium och Statscontoret.

Men ehuru Canalen kunde ôpnas till genomfart den 14 Augusti 1800, återstod likvål något arbete som man sedan åmnade fortsåtta. Af denna anledning blefvo åfven, vid Bolagsståmman den 3 Septemb. 1800, nya Directôrer invoterade i de afgåendes ståle, så att Herr Capitain J. M. von Dôbeln och Herr Brukspatronen Sam. Bagge, eftertrådde Herrar Directôr Chalmers och Bruks-

Digitized by Google

Brukspatronen Petter Bagge i Directionen, som således ånda till nästa Bolagsstämma, kommer att bestå af 6 ledamöter.

Enligt ett beslut som togs 1798, hade Actieägarne utsett vissa deputerade, hvilka, straxt efter Canalens öpnande, skulle sammantråda, och utarbeta en plan om huru och på hvad sätt slussverket, efter dess fullbordande, bör vårdas och styras. Detta sammanträde skedde åfven i Augusti månad 1800; men vid den därpå följande Bolagsstämma antogs ganska litet af det uppgjorda förslaget.

Till att fullfölja de arbeten som återstodo, beviljade Actieägarne, åt Directionen, frihet att uptaga ett lån, af några tusende R:d., lämpadt efter behofvet. Det hade kanske varit mäst fördelaktigt om ännu 5 procent af de subscriberade summorne blifvit uptagne, emedan Actierne därigenom blifvit $\frac{1}{20}$ bättre och intressenterne genom följande årets ränta återfått dessa penning-

Digitized by Google

gar. Detta förslag var åfven i öfvervägande hos Directionen, men måste lämnas, för att icke gifva anledning til obilliga och mindre fördelaktiga gissningar om verkets sanna tilstånd. Imedlertid blef det icke möjligt att för år 1800 lämna någon utdelning åt Actie ägarne, emedan detta årets obetydeliga inkomster uptogos af ofvannämde behof *Y*).

Trollhätte Canalen hade något öfver ett år varit segelbar, då den hedrades med ett besök af den Monark under hvars spira den blifvit fullbordad. Den 20 September 1801 täcktes Deras Majestäter Konungen och Drottningen genomfara Canalen, och slussarne, hvilka då af Hans Maj:t emottogo

Y) Det här nämnde, och återstående, arbetet, bestod dels i några murars upförande, vågars anläggande, samt trappor och jordfyllningar, vid Trollhättan, dels af reparationer vid Edets, och Gustafs slussar vid Brinkebergs Kulle; utom några förbättringar som gjordes i Canalen och slussarne för att lätta segelfarten.

Digitized by Google

de namn som hådanefter skola pryda dem. Öfversta slussen, i höga berget, N:o 8, som först passerades, blef kallad Konung Gustaf IV Adolphs; N:o 7, Drottning Frederica Dorothea Wilhelminas; N:o 6, Änkedrottning Sophia Magdalenas; N:o 5, Kronprins Gustafs; N:o 4, Hertig Carl af Södermanlands. De trenne nedersta, vid utloppet, kallades: N:o 3, Chalmers och Bagges; N:o 2, Trollhåtte Directionens; N:o 1, Nordvalls. — Den 25 i samma månad behagade Hans Maj:t Konungen, genom dess nådiga bref till Trollhåtte Directionen, öfversända befallningen om följande inscription, som af Vitterhets, Historie, och Antiqvitets Academien år föreslagen att ristas på en Bergshåll vid segelfarten i Trollhättan

Digitized by Google

Öpnandet af en genomfart
emellan Westerhafvet och Sjön Wenern
öfver 200 år
föremål för Svea Konungars omtanka
och fortsatta
men af flere hinder afbrutna
bemödande
blef 1793
af
Carl Svea Rikes Arffurste och Regent
ett enskildt Bolag updraget
och under beskydd samt upmuntran
af
GUSTAF IV ADOLPH, S. G. och W. K.
på sjunde året
fullbordadt
efter ny Plan
af
Eric Nordvall.

Slussverket öpnades
den 14 Augusti 1800.

Genom samma höga skrifvelse blef äfven Directionen underrättad om Hans Maj:ts

Digitized by Google

nådiga behag att låta slå en skådepenning öfver detta stora och Riksgagneliga arbete, med afseende å det tillfälle då genomfarten första gången af Deras Majestäter befors, samt att bemälte Academi blifvit anbefalld att med förslag till en sådan skådepenning, i underdånighet, inkomma.

För att nu låta mine läsare sjelfve dömma öfver Trollhätte slussverks inkomster och utgifter, följer härmed förteckningen därpå, räknade ifrån Canalens öpnande, den 14 Augusti 1800, til den 14 Augusti 1801. Hvarvid likväl bör anmärkas att reparationen på slussportarne, vid Brinkebergskulle ganska länge hindrade segelfarten, och att första årets inkomster icke böra väntas stigande så högt, som man framdeles har skäl att förmoda.

Trollhätte Canal och Slussverk styres, för det närvarande, af 6 Directörer och 3 Revisorer, som tjena utan lön, och få allenast 100 R:d. hvardera i resepen-

Digitized by Google

ningar. - - - - - - - - R:d. 900 —

En Directör Mekanikus,
En Kammererare och
Sluss-Inspector, hvars
station år på hufvud-
Contoret Olidan, —
En sluss Inspector vid
Brinkebergskulle —
En sluss-skrifvare vid
Åkerström — —
En dito vid Edet — —
En Byggmåstare — —
En Hamnmåstare —
En Smed — — —

Hvilkas löner tillhopa utgöra Rd. 1895 —

Entreprenören af Slussöpningen vid Trollhätttan. - - - R:d. 500 —

3:ne Pensionärer som tilsammans få 391: 32

R:d. 3686: 32.

Dessutom betalar Bolaget årligen till Götheborgs stad i arrende för Edsslussen. R:d. 1200.

Bolagets inkomster af arrende medel, för sågverk,

Digitized by Google

qvarnar och hemman R:d. 2276: 20.
Dessa komma ännu att ökas då en nybygd qvarn med 5 par stenar blir utarrenderad Z).

Från den 14 Augusti 1800 til och med den 14 Augusti 1801, hafva genom Trollhätte slussverk 1135 st. fartyg och båtar passerat up och ned.

Slussinkomsterne för samma tid hafva varit:

För Trollhätte slussar	15266:	36:	8.
Gustafs - - - - - -	1051:	15:	1.
Gustaf Adolfs - - -	1052:	35:	9.
Edets - - - - - -	1422:	34:	10.
	R:d. 18793:	26:	4.

Z) Rörelsen vid Trollhättan har åfven förökat folkmängden där: antalet af de personer som nu bo på stället kan räknas till omkring 300. Det är sant att detta antal var något större under arbets åren, emedan flera personer ditflyttade endast för att hålla krögeri för det ditcommenderade manskapet; men folkmängden var åtminstone en tredjedel mindre, än nu, före arbetets början. Dessa personer hafva, till större delen, upsatt sina hus på Bolagets mark, och betala därföre tomtören.

Digitized by Google

Slussverket håmtar sina betydeligaste inkomster af de producter som ifrån Wärmeland skickas ned till Götheborg, och därifrån, till största delen, exporteras. Jerntransporten utgör årligen omkring 100000 skeppund. Man har förut beråttat att denna transport, i åldre tider, skedde med fartyg som utlastade vid Korsberg, och sedan öfver land till Åkerström; men når Brinkebergskulles och Åkerströms slussar blefvo färdige, började fartygen gå dels till Trollhåttan, dels till Wennersborg eller Gropebroen, då, i sednare händelsen, smårre farkoster emottogo jernet och förde det, genom Carlsgraf, till Kafvelströmmen, hvarefter det kördes öfver trådbroen. Vid Åkersvass inlastades det ånyo i strömbåtar, som, genom Åkerströms sluss, förde det utföre elfven. Frakten för jernet öfver Wenern har på 50 år stigit ifrån 2 ånda till 8 sk. per skeppund. Omkostningarne för transporten emellan Gropebroen *A*)

A) Denna transport bestriddes af Wennersborgsboar, ehuru hvilken som directe gick ned med sitt fartyg fick frakten betald, i början med 1 sk. och sedan med 1½ sk. skeppundet.

Digitized by Google

och Åkersvass, inberäknade bropenningar, slussafgifter, m. m., gingo till 8 sk. skeppundet. Strömbåtarne, som gå emellan Åkersvass och Göteborg, utgöra et gille, hvilket ifrån början bestod af 24 båtar, men antalet har de sednare åren aftagit, så att de nu icke låra vara öfver 18. De äro starkt byggde och försedde med fällmaster; deras drägt är omkring 400 skeppund. Frakten, denna vägen, har de sednare åren blifvit betald med 3 sk. 6 r:st.; men sedan Canalen blef färdig hafva samma båtar som emottagit jernet vid Carlsgraf äfven fört det till Göteborg, då 7 sk. skeppundet blifvit betaldte i frakt. Hela transport omkostnaden ifrån Wärmeland kan ungefärligen stiga till 24 sk. skeppundet, hvilket äfven svarar emot den skildnaden som är emellan upstads och stapelstads vigt.

Ehuru de trådvaror som föras utföre Götha elf ganska obetydligt bidraga till slussinkomsterne, torde några anmärkningar öfver denna handel icke vara obehageliga för alla låsare. Emellan 8 och 12000 tolfter

Digitized by Google

blockar komma årligen öfver Wenern, hvilka sågas vid Wennersborg, vid Trollhättan, vid lilla Edet, och, ett litet antal, på vådersågen vid Götheborg. Alla blockar bli merendels utlossade vid Wennersborg, och flottas antingen genom Carlsgraf, eller, norr om staden, genom Rånnums fallen. De som komma den sednare vågen *B*), föras af ett så kalladt flottlag, hvilket består af 21 man, och får, efter taxa, 8 sk. för hvarje tolft. Så snart strömmarne möta släppas de lösa, och samlas sedan vid Rånnum, där de skiljas efter de märken som, vid Wennersborg, blifvit påsatta. Ett särskildt flottlag förer dem härifrån till Trollhättan, och får därföre 6 sk. tolften. De som åro ämnade att sågas nedanför Trollhättan, släppas nu lösa utföre fallen och stadna vid Åkersvass, uti en bom, där de åter skiljas efter sina märken, och flottas sedan till Edet.

Man kan lätt finna att mycket timmer, under dessa flottningar, måste årligen för-

B) De som gå genom Carlsgraf, föras dels af flottlaget, dels af andra.

Digitized by Google

loras; att låta det gå genom slussarne skulle åter blifva ett allt för stort hinder för den öfriga segelfarten *C*); den bästa utvägen vore kan hända den, att till timmertransporten nyttja prämar; hvarpå blockarne lastades, och hvilka sedan, utan vidare omständigheter, kunde föra dem till sitt bestämda ställe. Den större säkerhet ägarne härigenom skulle vinna, borde, utan tvifvel, ersätta de större kostnader som härvid, i början torde upkomma.

Då ståderne omkring Wenern blifvit anlaggde, hafva de hvar för sig fått sina särskildta privilegier, men hvilka ofta bestridt hvarandra; mindre kanske i deras rätta mening än i den uttydning som däraf blifvit gjord. Efter en långvarig tvist, vid Riksdagarne, emellan dem, blef en Comittée förordnad i Carlstad, där alla dessa ståders

C) I denna afsigt har äfven vid Brinkebergskulle blifvit inrättad en så kallad block-ränna, bredevid slussarne, hvarigenom stockarne skulle släppas; men den har ganska litet blifvit nyttjad.

Digitized by Google

enskildta påstående och råttigheter skulle undersökas. Kongl. Maj:ts Resolution (1775) stadgade dårpå, att de alla skulle vara lika berättigade till segelfarten; så att då den ena stadens fartyg kom till den andras hamn med full last, ägde det råttighet att föra laddning dårifrån tillbaka, sedan stadens egna fartyg blifvit lastade. Denna stadga har likväl ganska litet blifvit följd, och Trollhätte Bolags privilegier uphåfde den aldeles genom den fria skeppsfart de lämnade åt alla inhemska.

Fartygens antal i Wenern har, de sednare åren, varit omkring 120, af olika skapnad och storlek. De som nyttjas till timmer transport kunna rymma ifrån 20 till 100 tolfter stockar, några få dårôfver *D*). Deras inråttning är obeqvämlig åfven för den sjö hvaruti de blifvit byggde. Det är nog underligt att bruket af plattare fartyg,

D) Frakten på blockar har, på en tid af 10 år, varit emellan 1 R:d. 16 af 2 R:d. tolften. I år har den fallit till 1 R:d. 32 ifrån Norselfven, och 1 R:d. 24 ifrån Carlstad till Wennersborg.

Digitized by Google

af samma byggnad som de holländska smackorne, icke en gång blifvit antaget hos oss på de ställen dår de med största fördel kunde brukas. Redan vid första Canal-inråttnings perioden blefvo ett slags platta fartyg af regeringen föreslagne, hvars dimensioner råttades efter de då tillåmnade slussarne; men olägenheten af fällmaster torde förmodeligen förordsakat att ingen gifvit upmårksamhet dårpå, sedan de ej blefvo oumbårlige. Då man 1793 så mycket tvistade om Canalens storlek, och ville påstå att nåstan endast båtar kunde begagna sig dåraf, om dess bredd ej skulle öfverstiga 11 alnar, inlåmnades till Comittéen i Stockholm et byggnads förslag, dår upgiften på handels fartyg var följande:

Ett fartyg af 56 fots långd, 16 fots bredd, 6 fots djupgående, kan båra 360 skeppund jernvigt, och år 20 svåra låster drågtigt.

Ett af 74 fots långd, 18 fots bredd 6 fots djupgående, kan båra 540 skeppund och år 30 svåra låster.

Digitized by Google

Ett af 86 fots långd, 19 fots bredd; 6 fots djupgående, kan båra 720 skeppund, och år 40 svåra låster.

Ett af 106 fots långd, 20 fots bredd, 6 fots djupgående, kan båra 900 skeppund, år 50 svåra låster.

Att förbåttra segelfarten i Wenern hafva väl åtskilliga anstalter blifvit tagne, ehuru man icke kan säga att deras följder ännu varit af betydenhet. Under sjelfva arbetstiden lät Bolaget bygga ett fartyg, som förseddes med kunnige sjömän, och nyttjades att föra byggnings ämnen till slussverket. En fond anslogs, för några år, till befordrande af en större säkerhet vid seglationen, hvarigenom åtskilliga båkar och kånningsmärken blifvit utsatte, nya pejlingar anstålde, samt beskrifningar gjorde öfver inloppen till flera hamnar och segelleder. Försöket med en Lotsinråttning i elfven har ännu icke svarat emot afsigten. Icke eller har man tagit något vidare steg at förekomma Götha elfs upgrundning, hvil-

Digitized by Google

ket torde förekommas antingen genom en försänkning som på södra sidan om Bohus fästning borde nedsättas, eller genom uptagandet af en annan som blifvit funnen vid medgrundet, och hvarvid Götheborgs stad förbundit sig att deltaga i omkostnaden till en fjerdedel, så vida denna fjerdedel ej öfverstiger 300 R:d.

Det är möjeligt att framtiden ännu kan uptäcka behofvet af flera förbättringar. Vid ett så vidsträckt verk som Trollhätte Canalfarten, med alla sina förbindelser, måste nödvändigt upkomma nya omständigheter, hvilka ofta födas af hvarandra *E*). Således är det endast tiden som kan gifva detta arbete den möjeligaste fullkomlighet det kan

E) Man har förut nämt att Ståndernas Deputerade, 1757, stadgade att Gref Tessins sluss skulle nyttjas till ett nytt utlopp för Wenern; detta har likväl blifvit försummadt tills nuvarande Directionen beslutit att där låta göra en slussport, eller så kallad sått, försedd med flera luckor, hvarigenom vattnets aflopp kan, efter omständigheterne, ökas mer eller mindre.

Digitized by Google

hinna. Af Directionens omsorg har fäderneslandet att vänta allt det bidragande härtill som nit och uplysning kan åstadkomma; fördelarne skola snart väcka samma omtanka hos andra, och en allmän täflan att befordra nyttiga inrättningar skall, med välsignelser, öfverföra till efterverlden namnet af den Monark som beskyddat och uppmuntrat dem.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DEC 5 - 1935

Digitized by Google